

OPBOUWWERK BRUSSEL

86

Jaargang
22

Nieuws uit
Samenlevingsopbouw Brussel

V. U. : Rohmy Boyens, Antwerpsesteenweg 295, 1000 Brussel
Driemaandelijks informatieblad Nr. 86 - Maart 2006 - Jaargang 22

Editoriaal

Er is een „Vlaamse” partij in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest die moord en brand schreeuwt als het op taalverhoudingen aankomt in de werkingen van culturele en welzijnsvoorzieningen: Vlaams geld voor Vlaamse mensen in Brussel! Op dit beleidsprincipe lijkt ze niet meer het alleenrecht te bezitten. We zien het ook binnensluipen in het beleid van de VGC. Beweren dat we hier te maken hebben met een barstje in het cordon sanitaire is wellicht een brug te ver. Maar het zou niet de eerste keer zijn dat democratische partijen de retoriek van hun gezamenlijke zwarte beest overnemen in een poging het de wind uit de zeilen te nemen. Denk maar aan het veiligheids- of het vreemdelingendossier. Waaruit leiden we deze „proliferatie” af? De versterkte focus op Nederlandstaligheid is momenteel vooral in het jeugdwerk merkbaar. De Werkingen Maatschappelijk Kwetsbare Jongeren (WMKJ) moeten voortaan voorrang verlenen aan kinderen uit het Nederlandstalig onderwijs. Deze richtlijn legt een taalcriterium op en druist in tegen de basisfilosofie van Wmkj's die via een jeugdwerktraject kinderen en jongeren uit voornamelijk achtergestelde wijken zonder onderscheid naar taalgebruik minder kwetsbaar en meer weerbaar willen maken. Ook in andere beleidsdomeinen worden ballonnetjes opgelaten. Zo durft men al eens vragen aan lokale dienstencentra hoeveel Vlaamse ouderen ze bereiken. Deze overigens terechte vraag gaat wel vergezeld van andere: of de huidige inplantingen in het centrum wel nog beantwoorden aan een behoefte en of bij een toekomstige invulling van de openstaande programmatie niet eerder moet gedacht worden aan inplantingen in de perifere gemeentes. In de tewerkstellingsbranche is er de wens om het Vlaams contingent in het doorstromingsprogramma (dsp) ook daadwerkelijk aan Nederlandstaligen voor te behouden. Dit laatste voorbeeld waarschuwt er ons voor niet alles op een hoop te gooien. Als Nederlandstalige organisaties te weinig doen om hun Franstalig personeel in het Nederlands te scholen, dan is dat een gemiste kans, zowel voor hen als voor dat personeel in kwestie. Iets anders is het of in dit programma daarom nu alle mensen moeten geweerd worden die de taal van Vondel niet machtig zijn.

Die algemene trend nu om zich terug te plooiën op een bepaalde doelgroep valt ons inziens moeilijk te rijmen met die andere beleidslijn waarmee de VGC zekere ambities wil realiseren. In het zomerakkoord 2004, haar beleidsverklaring, profileert de VGC zich als „partner in stedelijk beleid”. Concreet wil men aansluiting vinden met door andere overheden gesubsidieerde programma's van stads- en wijkontwikkeling. Men denkt hier uiteraard aan het Stedenfonds, maar ook in het experiment Lokaal Sociaal Beleid wordt territoriaal werken voorgestaan. Net zomin als men in culturele en welzijnsprojecten met een wijkgerichte, op armoedebestrijding en niet zelden op allochtone jongeren gerichte insteek doelgroepen kan selecteren op taal, net zo min kan men zich in wijkontwikkelingsprojecten een categoriale aanpak permitteren. De tegengestelde signalen van Vlaamse zijde zullen niet van aard zijn om de andere zijde, waar de arrogantie van de macht nog altijd de strategie bepaalt, inschikkelijk te maken. Men zal er daar de zoveelste Vlaamse kolonisatiepoging in zien. Het is overigens zeer de vraag of er in het huidige klimaat van deels door verkiezingskoorts ingegeven communautair opbod aan beide zijden überhaupt veel animo tot samenwerking bestaat.

Het is de visitatiecommissie in het kader van het stedenfonds vorig jaar opgevallen dat het met de synergie van Gewestelijke en VGC-middelen niet zo goed wil lukken. De professoren tonen zich begripvol, blijven vriendelijk maar merken in hun rapport niettemin beleefd op: „*Wat de VGC vooral nodig lijkt te hebben is een visie op stedelijkheid: wat verbindt ons, wat is onze gemeenschappelijke basis om in een kosmopolitische stad als Brussel te kunnen functioneren? Wat is onze plaats in een Brussels ontwikkelingsplan? Wat is onze positie ten opzichte van Franstaligen? (...) Een kernachtige visie draait rond drie vragen: in welke omgeving werken we? Welke verbindingen gaan we aan? Welke zaken willen we daarbij stimuleren?*”

Het komt ons voor dat de congressen der Brusselse Vlamingen van weleer een poging waren van het Brussels middenveld om op die vragen antwoorden te formuleren. Het laatste congres dateert alweer van 1985. Men moet er de congresboeken nog maar eens op na lezen. Tussen 1975 (eerste congres) over 1980 tot 1985 vond een merkwaardige evolutie plaats. In het begin riep een (gediscrimineerde) minderheid vanuit een ontoereikende institutionele context om de uitbouw van eigen structuren. In 1985 werd met grote zelfverzekerdheid resoluut de kaart van de inzet voor de stad getrokken. Ook toen gebeurde dit vanuit een scherp gevoel van billijkheid van de eigen positie ten opzichte van Franstaligen, maar men wilde zich tevens inzetten voor de problemen van Brussel en van alle Brusselaars. Twee citaten uit het congresboek illustreren deze dubbele strategie: „*In Vlaamse voorzieningen moeten ook anderstaligen in eigen taal kunnen geholpen worden, zonder afbreuk te doen aan de Vlaamse eigenheid van de instellingen*” en „*De Vlaamse Brusselaars moeten ook bekommerd zijn om de woon- en leefproblemen in hun stad en daar rond werken, hetzij op tweetalig niveau, hetzij op eigen initiatief*”. Prompt werden de Brusselse Vlamingen door de francofone scherpslijpers als „handlangers van de Vlaamse imperialisten” uitgescholden. Wat erop wees dat dergelijke offensieve strategie een gevoelige snaar had geraakt. Over 1985 schreef journalist Guido Fonteyn in De Standaard: „*Na het kongres van de Opstand-uit-Onrust (1975) en van de Weerbaarheid (1980), was dit het Kongres van de Zekerheid*”. En hij voegde er ietwat profetisch aan toe: „*in afwachting van een vierde congres dat dan dat van het Establishment zou moeten zijn.*” Van dergelijk congres is niets meer in huis gekomen. Van een Establishment in zekere zin wel. Vanaf 1989 kon de VGC voluit aan de eigen structuren werken. In de jaren 90 speelden de VFIK en SIF projecten een belangrijke aanzwengelende rol om de dubbelstrategie uit 1985 op het terrein uit te proberen. In feite gaat de slinger momenteel terug de andere kant op. Bij de nieuwe politieke generatie speelt wellicht ontgoocheling over de halsstarrigheid van de sparringspartner. Vermoedelijk ervaart ze ook de druk van de achterban. Ook de Brusselse Vlamingen hebben zich immers vernieuwd. Het wordt een uitgesproken middenklassenpubliek. Het zich terugplooiën op de eigen groep is noch sociaal, noch communautair gewenst. Sociaal isolement doet afbreuk aan de solidariteit die voor deze stad broodnodig is. Het levert bovendien grote gemeenschappen in Brussel uit aan het monopolie van de francofonie. Exclusief zorg dragen voor de eigen achterban: wellicht is dat de positie die deze francofonie voor de Brusselse Vlamingen nog het best ziet zitten. (ast.)

Rechtzetting.

Van een black-out gesproken! Er ging wel degelijk een vierde congres door: *Brussel, stad van de eeuw die komt* (afgesloten op 30 april 1994). Overigens werd toen nog sterker de stedelijke kaart getrokken. (ast.)

Wat zullen we drinken... 2 jaar lang... ?

Naar een wijkontwikkelingsplan voor de Brabantwijk ⁽¹⁾.

Deel 2: Beleidsprioriteiten 2005-2007.

Wat vooraf ging.

Tijdens de maand november 2005 is Limiet Limite bevallen van het wijkontwikkelingsplan van het netwerk Limiet Limite voor de Brabantwijk. Het was de bedoeling om een beleidsplan op te stellen waardoor het voor de partnerorganisaties van het netwerk, de lokale en gewestelijke overheden, andere organisaties uit het werkveld en last but not least de netwerkcoördinator zelf duidelijk zou worden, wat het netwerk Limiet Limite zal doen om een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de Brabantwijk.

Beleidsprioriteiten van het netwerk Limiet Limite dienen aan te sluiten bij de volgende 3 realiteiten: evoluties in de Brabantwijk, de (wijzigende) organisatiedoelstellingen van de partnerorganisaties van het netwerk en tenslotte het organisatieprofiel van het netwerk Limiet Limite. In een eerste bijdrage in dit tijdschrift ⁽²⁾ hebben we stilgestaan bij de fase van de gegevensverzameling, zowat de „moeder van alle fasen” in de beleidsplanning, als onderdeel van het wijkontwikkelingsplan. Deze gegevensverzameling omvat

- een omgevingsanalyse van de Brabantwijk
- een bevraging van de partnerorganisaties over hun motivatie en strategische overwegingen om mee te stappen in het netwerk Limiet Limite en
- een SWOT-analyse van het netwerk Limiet Limite.

Deze SWOT-analyses staan uitvoerig beschreven in genoemde bijdrage en ze vormen de voorwaarden voor het formuleren van de beleidsuitdagingen. In welke mate zijn al deze gegevens relevant voor de realisatie van de missie van het netwerk Limiet Limite? Welke uitdagingen voor het beleid van het netwerk Limiet Limite zitten gevat in deze gegevens?

Foto: Michel Demol

De ordening van de gegevens via een SWOT-analyse

Hier zijn we aangekomen bij het onderwerp van deze bijdrage, nl. de formulering van de beleidsprioriteiten van het netwerk Limiet Limite voor de periode 2005 - 2007.

Voor dit gedeelte hebben we ons laten inspireren door de Cel integrale kwaliteitszorg voor het sociaal-cultureel werk. ⁽³⁾

Om te komen tot een bruikbare synthese van de verzamelde gegevens zullen we werken volgens de methode van de SWOT-analyse. De verbanden tussen de sterktes en zwaktes van het netwerk Limiet Limite en de kansen en bedreigingen uit haar omgeving (strategische overwegingen partnerorganisaties en de situatie van de Brabantwijk) zullen leiden tot bruikbare conclusies. Deze verbanden leiden tot 4 soorten conclusies of categorieën en binnen elke conclusie of categorie kunnen later de belangrijkste beleidsuitdagingen worden geplaatst.

1 Voor meer gedetailleerde informatie: Limiet Limite, Wijkontwikkelingsplan voor de Brabantwijk van het netwerk Limiet Limite. Brussel, 2005, 68 pp.

2 Bruno Van, Loo, Gebeten om te weten. Naar een wijkontwikkelingsplan voor de Brabantwijk. Opbouwwerk Brussel, nr. 85, pp. 18-29

3 Albrechts (e.a.), Van missie tot strategie: een handleiding voor beleidsontwikkeling in het sociaal-cultureel werk. Brussel, Uitgeverij Politea, 2004 (Hfst. 4, fase 4)

De 4 conclusies kunnen als volgt worden voorgesteld:

Tabel 1: SWOT-analyse beleidsuitdagingen netwerk Limiet-limite		
	Kansen Verwachtingen voor de toekomst van de partnerorganisaties. Meerwaarde van het netwerk Limiet Limite voor de partnerorganisaties. Kansen in de Brabantwijk. Kansen voor het netwerk Limiet Limite.	Bedreigingen Bedreigingen voor het netwerk limiet Limite, vanuit het standpunt van de partnerorganisaties. Bedreigingen voor de Brabantwijk. Bedreigingen voor het netwerk Limiet Limite.
Sterkten Sterkten van het netwerk Limiet Limite. Meerwaarden van het netwerk voor de partnerorganisaties.	Investeer een versteviging voor de organisatie	Verdedig Mobiliseren van een sterkte om te weerstaan aan de bedreiging
Zwakten Zwakten van het netwerk Limiet Limite. Zwakten van het netwerk voor de partnerorganisaties	Beslis Investeren om te profiteren van de externe kansen of Afbouwen omdat de externe kansen niet zo belangrijk zijn	Beheers de schade Op zoek naar maatregelen die de schade zullen beperken

De conclusies van de Swot-analyse

Hieronder bespreken we een en ander meer in detail. De gearceerde tekst illustreert a.h.v. projectactiviteiten.

Beleidsprioriteit 1

Het netwerk Limiet Limite dient prioritair te investeren in:

- profilering (externe communicatie)
- structureel overleg met externe stakeholders en
- organisatieontwikkeling (beleidsplanning en de financiering van de werking).

Deze beleidsprioriteit komt overeen met de conclusie „Beslis”, zijnde de verbinding tussen de interne zwakten van het netwerk en externe kansen (Brabantwijk, partnerorganisaties) voor het netwerk. (Zie tabel 2 p.8)

Het netwerk Limiet Limite scoort op dit moment te weinig op het domein externe communicatie en profilering. De gemeenschappelijke acties van het netwerk Limiet Limite worden te weinig kenbaar gemaakt naar de buitenwereld. Er dient bepaald te worden op welke manier de bestaande communicatiekanalen van het netwerk Limiet Limite (nieuwsbrief limiet Limite, valven, Forum, signalisatieproject, website,...) zullen aangewend

worden. Via een positieve berichtgeving dient het netwerk Limiet Limite het negatieve imago van de wijk te bestrijden. Het netwerk Limiet Limite wil in de toekomst gelden als aanspreekpunt voor de Brabantwijk naar derden. Voor het realiseren van deze doelstellingen dient een duidelijke communicatiestrategie uitgewerkt te worden in een communicatieplan.

Het netwerk Limiet Limite organiseert maandelijks een Limiet Limite Ontbijtje. Bij die gelegenheid wordt o.a. via een nieuwsbrief een project aan geïnteresseerde pendelaars, studenten en buurtbewoners voorgesteld. Volgende projecten kwamen reeds aan bod: Campus VLEKHO, Voisins van de Hallen van Schaarbeek, Etalageproject, Signalisatieproject. De valven zijn een onderdeel van het Signalisatieproject, waarvan Opbouwwerk Brabantwijk de drijvende kracht is. Op een aantal strategische plaatsen in de Brabantwijk (o.a. aan de ingang aan de achterkant van het Noordstation, Koningin-Groen park en op het Liedtsplein) zullen in de maand mei 2006 telkens één van de valven geplaatst worden. In deze valven zal naast een plattegrond van de Brabantwijk een wijkkrant

getoond worden. Deze wijkkrant zal naast weetjes over de wijk, foto's uit de wijk, ook informatie over gemeenschappelijke activiteiten van wijkorganisaties bevatten. Het FORUM, een project van Sint-Lukas Kunsthumaniora i.s.m. het netwerk Limiet Limite, is een digitale lichtkrant die bevestigd is op de gevel van de Sint-Lukas Kunsthumaniora. Via een toetsenbord dat ingebouwd is in de muur van de school of via het verzenden via e-mail kan men een boodschap, een evenement of een gebeurtenis laten verschijnen op het scherm.

Er is nood aan een gestructureerd overleg met partners (lokale overheid, bedrijfsleven, culturele sector) die willen betrokken worden bij het planningsproces en activiteiten van het netwerk Limiet Limite.

Het Overlegplatform was in het verleden een soort „raad van wijzen” voor het netwerk Limiet Limite. Partners uit de wijk en externe specialisten weden een of tweemaal geconsulteerd over de werking van het netwerk. Thema's die in het verleden aan bod kwamen waren o.a.: „presentatie van Limiet Limite” tijdens de eerste vergadering op 22/02/2002, „Jaarplan 2002-2003” op 1/06/2002, 'Limiet Limite en duurzame wijkontwikkeling op lange termijn' op 28/04/2003. Gezien de beperkte opkomst en geringe respons zijn we van deze formule afgestapt. In de toekomst willen we externe stakeholders (overheden, organisaties, bedrijven,...) betrekken bij de activiteiten van het netwerk Limiet Limite via bilaterale contacten. Voorbeelden van deze externe stakeholders zijn: Les Halles de Schaarbeek, Kbc filiaal Manattan, Cellule de Développement Stratégique et Durable van de gemeente Schaarbeek en NetBrussel.

Het wijkontwikkelingsplan en de jaarplanning van het netwerk Limiet Limite moeten een antwoord vormen op de vraag naar een beleidskader en de vraag naar profilering van het netwerk Limiet Limite vanwege de partnerorganisaties. De werking van het netwerk Limiet Limite wordt voor een groot deel gesubsidieerd vanuit het Stedenfondsprogramma van de VGC. Het Stedenfondsprogramma loopt af op 31 december

2007. In de toekomst willen we bereiken dat initiatieven en projecten van het netwerk Limiet Limite worden gesubsidieerd vanuit verschillende subsidiekanalen. Met de oprichting van een Wijkactiefonds willen we economische actoren mobiliseren om te investeren in sociale projecten in de Brabantwijk. Ten slotte willen we bereiken dat het netwerk Limiet Limite, na het beëindigen van het Stedenfondsprogramma blijft gesubsidieerd worden door de Vlaamse Gemeenschapscommissie.

Op dit moment wordt het Signalisatieproject gesubsidieerd via middelen van het programma Buitengewone Buurt van de Koning Boudewijnsstichting. Voor de subsidiering van de Openbare Netheidcampagne Brabant-Groen, werden via de partnerorganisaties verschillende subsidiekanalen gebundeld: m.n. preventie- en veiligheidscontracten (Opbouwwerk Brabantwijk van Samenlevingsopbouw Brussel), handelskerncontracten (Town center Management Brabant) en Stedenfonds (Limiet Limite en Unizo Brussels Hoofdstedelijk Gewest).

Beleidsprioriteit 2

Het netwerk Limiet Limite zal via het formuleren van organisatieontwikkeling (beleidsplanning), een antwoord bieden op:

- de verschillende belangen, macht en invloed van de partnerorganisaties;
- negatieve evoluties in de Brabantwijk;
- het optreden als aanspreekpunt voor de Brabantwijk naar de gemeentes Schaarbeek en Sint-Joost ten Node en bedrijven die in de aangrenzende wijken gevestigd zijn.

Deze beleidsprioriteit komt overeen met de conclusie „Verdedig”, zijnde de verbinding tussen interne sterkten van het netwerk en externe bedreigingen. (Zie tabel 3 p.9)

Voor partnerorganisaties vormen de gemeenschappelijke activiteiten in het kader van het netwerk Limiet Limite een grote motivatie om deel te nemen aan het netwerk Limiet Limite. Alvorens deel te nemen aan deze gemeenschappelijke activiteiten maken partnerorganisaties echter een kosten-batenanalyse: m.n. de afweging of de gemeenschappelijke doelstellingen en activiteiten van het netwerk

Tabel 2: Interne zwakten en kansen voor het netwerk Limiet Limite**Zwakten van het netwerk Limiet Limite**

- nood aan een beleidsplan voor het netwerk Limiet Limite. De missie en de visie van het netwerk is niet of slecht gekend bij overheden, doelgroepen en organisaties die aanwezig zijn in de Brabantwijk;
- grote afhankelijkheid subsidies Stedenfondsprogramma VGC;
- niet actief in Sint-Joost-ten-Node;
- Overlegplatform voor externe stakeholders functioneert niet;
- geen communicatiestrategie en communicatieplan.

Zwakten van het netwerk Limiet Limite voor de partnerorganisaties

- de betrokkenheid van handelaars bij gemeenschappelijke projecten is beperkt;
- culturele organisaties en socio-economische organisaties zijn te weinig betrokken bij het netwerk;
- de profilering van Limiet Limite naar derden is onduidelijk;
- er is geen beleidsplan waarbinnen de activiteiten van het netwerk Limiet Limite kaderen.

Kansen voor het netwerk Limiet Limite

- VGC wil in het kader van het Stedenfonds een globaal wijkontwikkelingsprogramma realiseren in de Brabantwijk.

Kansen voor de Brabantwijk

- wijkontwikkelingsinitiatieven van de gemeente Schaarbeek;
- 2 gemeenten genereren meer middelen;
- herwaardering aangrenzende wijken;
- omringd door grootstedelijke infrastructuur;
- bedrijven investeren in sociale projecten in de Brabantwijk.

Verwachtingen van partnerorganisaties naar de toekomst

- samenwerken aan leefbaarheidproblemen in de wijk;
- externe communicatie van gemeenschappelijke acties;
- betrekken van externe stakeholders bij het netwerk (bedrijfsleven, overheden, tweedelijsdiensten...);
- het negatieve imago van de Brabantwijk tegengaan;
- profilering van de acties van het netwerk.

bijdragen tot de realisatie van de eigen organisatiedoelstellingen. Partnerorganisaties van het netwerk Limiet Limite verschillen eveneens sterk voor wat betreft hun grootte, macht en invloed.

mobiliseren op basis van een gedeelde visie en gemeenschappelijke activiteiten. Als bijdrage aan de wijkontwikkeling van de Brabantwijk.

Het Steunpunt Allochtoon Ondernemen van Unizo Brussel Hoofdstedelijk Gewest wil via individuele dienstverlening en collectieve acties het ondernemerschap van allochtone (kandidaat)ondernemers versterken.

Het Opbouwproject Brabantwijk van Samenlevingsopbouw Brussel is het aanspreekpunt voor buurtbewoners en buurtorganisaties voor de verbetering van de leefbaarheid van de Brabantwijk. De algemene doelstelling van de (hoge)school-buurtwerking is dat de Brabantwijk evolueert naar een wijk waar studenten ook thuis zijn. Antenne Atrium Brabant, voorheen Town Center Management Brabant, streeft naar de herwaardering van de Brabantwijk als handelswijk. Vzw Wijkpartenariaat staat in voor de infrastructuur en werking van de partnerorganisaties van het netwerk Limiet Limiet. De netwerkcoördinatie van Limiet Limite dient de partnerorganisaties te

Het netwerk Limiet Limite zal groeien naarmate de gemeenschappelijke doelstellingen en het gemeenschappelijke belang toeneemt. Dit gemeenschappelijke belang moet zichtbaar zijn in de beleidsplanning (wijkontwikkelingsplan en jaarplan) en in de gemeenschappelijke probleemdefiniëring van de activiteiten. Voor de groei van het netwerk Limiet Limite is het dus van levensbelang dat de netwerkcoördinator in de beleidsplanning rekening houdt met de (wijzigende) organisatiedoelstellingen van de partnerorganisaties. Zodoende zullen de partnerorganisaties geneigd zijn hun machts- en hulpbronnen effectief in te zetten voor het realiseren van gemeenschappelijke activiteiten. Naarmate de partnerorganisaties van het netwerk Limiet Limite een gemeenschappelijke visie ontwikkelen op de evoluties in de Brabantwijk, zal de ambitie van partner voor de ontwikkeling van de Brabantwijk ook meer en meer erkend worden door de gemeente Schaarbeek, de

Tabel 3: Interne sterkten en bedreigingen voor het netwerk Limiet Limite**Sterkten van het netwerk Limiet Limite**

- Het netwerk bestaat uit een aantal sterke partnerorganisaties die actief zijn in de Brabantwijk;
- partnerorganisaties met eigen netwerk binnen en buiten de Brabantwijk;
- de partnerorganisaties willen via gemeenschappelijke projecten een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van de Brabantwijk;
- verschillende sectoren zijn vertegenwoordigd in het netwerk;
- goede reputatie op het vlak van wijkontwikkeling.

Meerwaarde van het netwerk Limiet Limite voor de partnerorganisaties

- het werken aan problemen waarvan de oplossing de eigen werking overstijgt;
- het verlenen van meer slagkracht aan acties;
- het bereiken van verschillende doelgroepen uit de Brabantwijk;
- beroep kunnen doen op de kennisexpertise van partnerorganisaties;
- verbetering van het imago van de partnerorganisaties.

Bedreigingen voor het netwerk Limiet Limite

- Partnerorganisaties kunnen verschillende belangen en doelstellingen hebben m.b.t. gemeenschappelijke issues;
- partnerorganisaties kunnen tegengestelde belangen en doelstellingen hebben t.a.v. projecten en thema's waarrond gewerkt wordt in het netwerk Limiet Limite;
- partnerorganisaties verschillen sterk van elkaar voor wat betreft macht, invloed en grootte;
- partnerorganisaties plaatsen de realisatie van hun respectievelijke organisatiedoelstellingen boven de realisatie van gemeenschappelijke doelstellingen van het netwerk;
- de hulp- en machtsbronnen die de verschillende partnerorganisaties effectief inzetten voor het realiseren van gemeenschappelijke doelstellingen, verschillen van elkaar;
- Stedenfondsprogramma van de VGC eindigt op 31 december 2007.

Bedreigingen voor het netwerk Limiet Limite vanuit het standpunt van de partnerorganisaties

- overheden, organisaties en doelgroepen zijn niet op de hoogte van de missie en de visie van het netwerk;
- de buitenwereld is niet goed op de hoogte van de activiteiten van het netwerk Limiet Limite.

Bedreigingen voor de Brabantwijk

- negatief imago
- speculatie en sociale verdringing als gevolg van herwaardering van de aangrenzende wijken;
- aantrekkingspool voor kansarme bevolking met een tijdelijk of zonder verblijfsstatuut;
- geïsoleerd door de grootstedelijke infrastructuur;
- 2 gemeenten waardoor 2 beleidsvisies.

gemeente Sint-Joost ten Node of bvb. bedrijven die gevestigd zijn in de aangrenzende wijken.

Beleidsprioriteit 3

Het netwerk Limiet Limite dient voor de versteviging van de organisatie te blijven investeren in:

- het opzetten van gemeenschappelijke activiteiten met de partnerorganisaties;
- het betrekken van externe stakeholders en
- de externe communicatie van de gemeenschappelijke activiteiten.

Deze beleidsprioriteit komt overeen met de conclusie „Investeer” die overeenkomt met de verbinding tussen de interne sterkten van het net-

werk en de externe kansen van het netwerk. (Zie tabel 4 p.10)

Zoals al vermeld, vormen de gemeenschappelijke activiteiten in het kader van het netwerk Limiet Limite voor de partnerorganisaties een grote motivatie voor deelname. Tussen de partnerorganisaties bestaat er een consensus om in het kader van het netwerk Limiet Limite projecten op te zetten op het vlak van openbare netheid, mobiliteit en sociale cohesie... . Partnerorganisaties erkennen dat we niet naast de problemen op het vlak van huisvesting en tewerkstelling kunnen kijken. Op dit vlak moeten

we nog werken aan een gemeenschappelijke probleemdefiniëring. In die zin zal het netwerk Limiet Limite jaarlijks 3 gemeenschappelijke initiatieven organiseren die de leefbaarheid en de sociale cohesie in de wijk versterken. De toegevoegde waarde van deze gemeenschappelijke activiteiten bestaat eveneens uit:

- het betrekken van externe stakeholders (gemeente Schaarbeek, gemeente Sint-Joosten-Node, bedrijven die gevestigd zijn in de aangrenzende wijken van de Brabantwijk) en
- de profilering van het netwerk Limiet Limite en de partnerorganisaties.

Aan de gemeenschappelijke activiteiten werken niet steeds alle partnerorganisaties mee. De „Openbare Netheidcamapagne Brabant-Groen” was een sensibilisatiecampagne die plaats vond van 26 september 2005 tot en met 7 oktober 2005. Het was een initiatief van het netwerk Limiet Limite in samenwerking met NetBrussel, Dienst Openbare Werken van de gemeente Schaarbeek, het Brusselse Instituut voor Milieubeheer en Espace P. Het evenement „Campus Schaarbeek” (maart 2005 en oktober 2005) wil studenten de Brabantwijk laten ontdekken. Dit was een initiatief

van de Buurtwerking van Vlekho in samenwerking met Sint-Lukas Hogeschool Brussel, Hogeschool Sint-Lucas Brussel Departement Architectuur, Sint-Lukas Kunsthumaniora, Opbouwwerk Brabantwijk en Limiet Limite netwerkcoördinatie. Het „signalisatieproject” wil wijkorganisaties bekender maken bij het publiek en tevens de communicatie tussen deze organisaties en de buurtbewoners verbeteren. Dit project is een initiatief van Opbouwwerk Brabantwijk in samenwerking met het wijkoverleg „Coördinatie Brabant-Groen” en Limiet Limite netwerkcoördinatie. Tijdens het Etalageproject worden handelaars via workshops, individueel etalageadvies en de wedstrijd „Etalage 2006” gemobiliseerd om hun etalage te verbeteren. Het Etalageproject is een initiatief van Unizo Brussels Hoofdstedelijk Gewest in samenwerking met Sint Lukas Hogeschool „departement Vormgeving en Interieur” en limiet Limite netwerkcoördinatie.

Tabel 4: Interne sterkten en kansen voor het netwerk Limiet Limite

Sterkten van het netwerk Limiet Limite

- Het netwerk bestaat uit een aantal sterke partnerorganisaties die actief zijn in de Brabantwijk;
- partnerorganisaties hebben een eigen netwerk binnen en buiten de Brabantwijk;
- de partnerorganisaties onderkennen gemeenschappelijke doelstellingen;
- verschillende sectoren zijn vertegenwoordigd in het netwerk;
- goede reputatie op het vlak van wijkontwikkeling.

Meerwaarde van het netwerk Limiet Limite voor de partnerorganisaties.

- het werken aan problemen waarvan de oplossing de eigen werking overstimuleert;
- het verlenen van meer slagkracht aan acties;
- het bereiken van verschillende doelgroepen uit de Brabantwijk;
- beroep kunnen doen op de kennisexpertise van partnerorganisaties;
- verbetering van het imago van de partnerorganisaties.

Kansen voor het netwerk Limiet Limite

- De VGC wil in het kader van het Stedenfonds een globaal wijkontwikkelingsprogramma realiseren in de Brabantwijk;

Kansen voor de Brabantwijk

- wijkontwikkelingsinitiatieven van de gemeente Schaarbeek;
- 2 gemeenten genereren meer middelen;
- herwaardering aangrenzende wijken;
- omringd door grootstedelijke infrastructuur;
- bedrijven investeren in sociale projecten in de Brabantwijk.

Verwachtingen van partnerorganisaties naar de toekomst

- samenwerken aan leefbaarheidsproblemen in de wijk;
- externe communicatie van gemeenschappelijke acties;
- betrekken van externe stakeholders bij het netwerk (bedrijfsleven, overheden, tweedelijnsdiensten...);
- het negatieve imago van de Brabantwijk tegengaan;
- profilering van de acties van het netwerk.

Tabel 5: Interne zwakten en externe bedreigingen voor het netwerk Limiet Limite**Zwakten van het netwerk Limiet Limite**

- nood aan en beleidsplan voor het netwerk Limiet Limite. De missie en de visie van het netwerk is niet of slecht gekend bij overheden, doelgroepen en organisaties die aanwezig zijn in de Brabantwijk;
- grote afhankelijkheid subsidies Stedenfondsprogramma V6c;
- niet actief in Sint-Joost-ten-Node;
- Overlegplatform voor externe stakeholders functioneert niet;
- geen communicatiestrategie en communicatieplan.

Zwakten van het netwerk Limiet Limite voor de partnerorganisaties

- de betrokkenheid van handelaars bij gemeenschappelijke projecten is beperkt;
- culturele organisaties en socio-economische organisaties zijn te weinig betrokken bij het netwerk;
- de profilering van Limiet Limite naar derden is onduidelijk;
- er is geen beleidsplan waarbinnen de activiteiten van het netwerk Limiet Limite kaderen;

Bedreigingen voor het netwerk Limiet Limite

- Partnerorganisaties kunnen verschillende belangen en doelstellingen hebben m.b.t. gemeenschappelijke issues partnerorganisaties kunnen tegengestelde belangen en doelstellingen hebben t.a.v. projecten en thema's waarrond gewerkt wordt in het netwerk Limiet Limite;
- partnerorganisaties verschillen sterk van elkaar voor wat betreft macht, invloed en grootte;
- partnerorganisaties plaatsen de realisatie van hun respectievelijke organisatiedoelstellingen boven de realisatie van gemeenschappelijke doelstellingen van het netwerk;
- de hulp- en machtsbronnen die de verschillende partnerorganisaties effectief inzetten voor het realiseren van gemeenschappelijke doelstellingen, verschillen van elkaar;
- het Stedenfondsprogramma van de VGC eindigt op 31 december 2007.

Bedreigingen voor het netwerk Limiet Limite vanuit het standpunt van de partnerorganisaties

- overheden, organisaties en doelgroepen zijn niet op de hoogte van de missie en de visie van het netwerk;
- de buitenwereld is niet goed op de hoogte van de activiteiten van het netwerk Limiet Limite.

Bedreigingen voor de Brabantwijk

- negatief imago;
- speculatie en verdringing als gevolg van herwaardering van de aangrenzende wijken;
- aantrekkingspool voor kansarme bevolking met een tijdelijk of zonder verblijfsstatuut;
- geïsoleerd door de grootstedelijke infrastructuur;
- 2 gemeenten waardoor 2 beleidsvisies.

Beleidsprioriteit 4

Het netwerk Limiet Limite is zeer kwetsbaar en dient bijgevolg bijkomende inspanningen te leveren op het vlak van:

- de financiering van de werking na het einde van het Stedenfondsprogramma en
- de profilering van de organisatie bij overheden, organisaties en doelgroepen

Deze beleidsprioriteit komt overeen met de conclusie „beheers de schade”, die overeenkomt met de verbinding tussen de interne zwakten van het netwerk en de externe bedreigingen voor het netwerk. (Zie tabel 5 p. 11)

Indien een interne zwakte van het netwerk Limiet Limite overeenstemt met een externe bedreiging

dienen we op zoek te gaan naar extra maatregelen die de schade kunnen beperken. In die zin stelden we vast dat vzw Limiet Limite, evenals de partnerorganisaties van het netwerk voor hun inkomsten nagenoeg volledig afhankelijk zijn van de subsidies die de VGC uitkeert in het kader van het stedenfonds. Daarbij komt dat het huidige Stedenfondsprogramma afloopt in december 2007. We hebben vastgesteld dat de profilering van het netwerk Limiet Limite onduidelijk is en dat er nood is aan een beleidsplan. Voor partnerorganisaties vormt de vaststelling dat overheden, organisaties en doelgroepen niet op de hoogte zijn van de visie en activiteiten van het netwerk Limiet Limite, een bedreiging voor het netwerk Limiet Limite.

Conclusies.

Het netwerk Limiet Limite dient voor de volgende 2 jaar extra te investeren op de volgende 3 terreinen:

- de profilering van het netwerk
- het structureel overleg met externe stakeholders en
- de organisatieontwikkeling van het netwerk, m.n. de beleidsplanning en financiering.

Op deze 3 beleidsdomeinen kan het netwerk Limiet Limite beter scoren. Daarbij komt dat deze 3 beleidsdomeinen overeenkomen met verwachtingen van de partnerorganisaties voor de toekomst of bedreigingen die de partnerorganisaties van het netwerk Limiet Limite ervaren voor de toekomst. Alle hens aan dek dus! Voor de concretere invulling verwijs ik naar de titel 'De conclusies van de SWOT-analyse' beleidsprioriteit 1.

Via organisatieontwikkeling dient de netwerkcoördinator de betrokkenheid van de partnerorganisaties bij het netwerk Limiet Limite te verhogen. Partnerorganisaties hebben immers verschillende belangen, macht en invloed. In het wijkontwikkelingsplan van het netwerk Limiet Limite, het jaarplan 2006 en 2007 van de coördinatie van het netwerk, de gemeenschappelijke doelstellingen van de activiteiten dienen de (wijzigende) organisatieoelstellingen van de partnerorganisaties zoveel mogelijk verrekend te worden. Het netwerk Limiet Limite kan maar optreden als aanspreekpunt voor de Brabantwijk naar de gemeente Schaarbeek, gemeente Sint-Joost ten Node en bedrijven, wanneer duidelijk is dat het om een sterk netwerk

gaat waarbij de verschillende partnerorganisaties achter een gemeenschappelijk wijkontwikkelingsprogramma staan. Een gemeenschappelijk programma en coalities met overheden en ander actoren (bv bedrijven) zijn noodzakelijke voorwaarden om te kunnen bijdragen tot de ontwikkeling van de Brabantwijk.

Een derde beleidsprioriteit houdt in dat het netwerk Limiet Limite blijft investeren in een versterking van waarin we goed zijn: het organiseren van gemeenschappelijke activiteiten. Het netwerk Limiet Limite bestaat uit een aantal sterke partnerorganisaties die actief zijn in de Brabantwijk en die:

- vanuit hun invalshoek een bijdrage willen leveren aan de ontwikkeling van de Brabantwijk
- een eigen netwerk hebben binnen en buiten de wijk en
- verschillende sectoren vertegenwoordigen in het netwerk Limiet Limite.

De belangrijkste motivatie van deze partnerorganisaties om deel uit te maken van het netwerk Limiet Limite vormt de schaalvergroting van de eigen werking als gevolg van hun medewerking aan gemeenschappelijke projecten van het netwerk Limiet Limite. De achilleshiel van het netwerk Limiet Limite blijft de financiering van de werking na het einde van het Stedenfonds-programma en de profilering van de organisatie bij overheden, organisaties en doelgroepen.

Bruno Van Loo

Foto: Michel Demol

Ervaringsdeskundigen in armoede en sociale uitsluiting.

Situering en praktijk in de Brabantwijk.

Inleiding.

We staan niet alleen... Op wereldschaal wil men campagne voeren tegen armoede en onderontwikkeling: „Global call to Action Against Poverty”. Samenwerking tussen verschillende actoren is nodig op permanente basis wil men tegen 2015 extreme armoede de wereld uitbannen. Het erkennen van armoede als structureel probleem was een keerpunt in de geschiedenis en aanzetten werden gegeven om dit structureel aan te pakken. Haar missie getrouw biedt het opbouwwerk deskundige en onafhankelijke ondersteuning aan groepen van mensen, opdat zij hun basisrechten zouden kunnen uitoefenen. Daarbij hebben opbouwwerkers vooral oog voor mensen die kampen met maatschappelijke achterstelling en uitsluiting. Met uitdrukkelijke participatie van de mensen zelf wordt gewerkt aan waarneembare oplossingen van gemeenschappelijke problemen. Wat de mensen zelf weten en kunnen is het vertrekpunt. Opbouwwerkers mobiliseren alle nuttige, sociale krachten. Het opbouwwerk draagt bij tot een leefbare en duurzame samenleving. Jarenlange praktijk in het (Brusselse) werkveld leert ons echter dat er een enorme kloof gaapt tussen doelpubliek en werkers en beleid. RisoBrussel, nu Samenlevingsopbouw Brussel, ging op zoek naar andere middelen om gericht aan armoedebestrijding te doen en kwam terecht bij de methodiek Ervaringsdeskundigen in Armoede en Sociale uitsluiting. Een tewerkstellingskans bieden aan één ervaringsdeskundige (ED) was één facet, het bewust inschakelen van de ED als volwaardig personeelslid een ander verhaal...

Ervaringsdeskundigen: een noodzakelijke methodiek in armoedebestrijding. De maatschappelijke legitimering.⁽¹⁾

Sinds 1992 heeft de Belgische regering er uitdrukkelijk voor gekozen om armen als actieve partner te betrekken in de armoedebestrijding. De regering Dehaene II (3/92) gaf opdracht om een Algemeen Verslag van de Armoede (A.V.A.) op te stellen. We citeren: „De overheid

erkent dat het noodzakelijk is een meer solidaire samenleving tot stand te brengen. Dit kan alleen door de ervaringen en verwachtingen te kennen van de mensen die het hardst onder de armoede lijden. Het zijn dan ook zij die, zo rechtstreeks mogelijk, het woord voeren in deze bij uitstek democratische dialoog.”

In 1994 verscheen het A.V.A., resultaat van een twee jaar durende intense mobilisatie en dialoog, een proces van armen en verenigingen, van werkers en beleids mensen uit alle hoeken van België. Deze werkwijze was revolutionair omdat voor het eerst politiek erkend werd dat armen zelf in armoedebestrijding nodig zijn.

¹ Voor het schrijven van dit artikel hebben wij ons ondermeer gebaseerd op *Levendig materiaal* en op *Krachtlijnen* van vzw.De Link – Opleiding en tewerkstelling van Ervaringsdeskundigen in Armoede en Sociale uitsluiting – sept.2004. Verder het artikel: Ervaringsdeskundigen als tolken van de armoederealiteit. In *Wegwijs*, 2001. Ook het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad was een bron van inspiratie.

Tegelijkertijd was er een belangrijke evolutie op wereldvlak. Op de wereldtop in Kopenhagen in maart 1995 erkennen regeringsleiders officieel dat armoede een structureel en dus maatschappelijk gecreëerd fenomeen is en geen individueel schuldgegeven. Deze verklaring betekent een historische kentering in het kijken naar armoede en armen. Vanuit deze wereldwijd erkende visie wordt armoede gedefinieerd: „Armoede is een netwerk van sociale uitsluitingen dat zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. Het scheidt de armen van de algemeen aanvaarde leefpatronen van de samenleving. Deze kloof kan enkel worden overbrugd wanneer de samenleving een *appel* doet op het psychologisch kapitaal van personen die in armoede leven en van hun omgeving. De samenleving maakt daarbij ook de economische, sociale en culturele kapitaalvormen voor hen toegankelijk. Zo krijgt iedereen gelijke kansen op niet-kwetsende sociale en maatschappelijke interacties en op waardevolle bindingen met zichzelf, de anderen, de maatschappij en de toekomst.” (2)

Er is een diepe kloof of „missing link” tussen armen enerzijds en werkers en beleid anderzijds. Het gaat niet alleen om een kenniskloof, vaardigheidskloof, gevoelskloof en krachtenkloof tussen beide werelden, maar in eerste instantie om een structurele participatiekloof. Opgeleide ervaringsdeskundigen in armoede en sociale uitsluiting kunnen de onmisbare brug slaan tussen „hun” wereld en die van de „andere” maatschappelijke actoren. De maatschappelijke erkenning dat sociale uitsluiting een structureel gegeven is en dat actieve participatie van armen noodzakelijk is voor armoedebestrijding brengt ons tot twee noodzakelijke voorwaarden. Empoweren van mensen in armoede (geloof in krachten van de armen) is nodig om zichzelf te bevrijden en greep te krijgen op hun eigen leven en maatschappelijke besluitvorming (uitsluitingsmechanismen van onze samenleving blootleggen). Voorwaarde is dat de samenleving structureel en de werkers psychologisch de voorwaarden moeten creëren opdat de armen hun potentiële krachten gestalte kunnen geven. Ten tweede is er de noodzaak de

niet-armen te empoweren als voorwaarde om armen te ondersteunen.

Wie of wat is een Ervaringsdeskundige ?

Opgeleide Ervaringsdeskundigen in Armoede en Sociale uitsluiting zijn mensen die armoede van in de wieg aan den lijve ondervonden hebben, die deze ervaringen verwerkt en verruimd hebben naar een bredere armoede-ervaring en die via een opleiding houdingen, vaardigheden en methoden kregen aangereikt om de verruimde armoede-ervaring deskundig aan te wenden in alle sectoren van de armoedebestrijding. Er zijn ook ervaringsdeskundigen in andere sectoren, ex-drugsverslaafden, ex-psychiatrische patiënten, enz.... Daarom verstaat vzw De Link onder het begrip ervaringsdeskundige iemand die zelf in diepe armoede gezeten heeft, verschillende vormen van uitsluiting kent, er vaak nog in leeft en die stilaan die ervaringen verwerkt. Ook iemand die zijn „kijk” verruimt aan de hand van de verhalen van de anderen. Tijdens de opleiding worden er kapstokken aangereikt om de ervaringen deskundig te leren aanwenden ter bestrijding van armoede. Het zijn geen mensen die anders zijn. Het gaat om mensen die zoveel „kansen” niet gekregen hebben, zoveel „dromen” niet hebben kunnen waarmaken... Zij kunnen in diverse sectoren worden tewerkgesteld.

Historiek en politiek draagvlak – Ontstaan van v.z.w. De Link.

Alles is begonnen in het eerste dagcentrum van Vlaanderen „De Touter”. Er was daar een oud-oudergroep, een bijeenkomst van ouders (vooral moeders) van wie de kinderen het dagcentrum ontgroeid waren maar die elkaar graag bleven ontmoeten. Ze kwamen samen om over verschillende thema's te praten: deurwaarders, huisvesting, sanctionering, ... De meeste ouders van de groep hadden te maken met diepe armoede. Binnen deze groep kwam op een gegeven moment de vraag naar boven hoe het toch komt „dat wij nog steeds in de miserie zitten en blijven zitten?”.

Rond deze vraag werd een vergadering georganiseerd. Uit deze vergadering onthoudt Lut Goossens, de begeleidster, dat ondanks haar goede bedoelingen en gemotiveerde inzet tijdens

2 J.Vranken, K.De Boyser, D.Dierckx in *Armoede en sociale uitsluiting* - Jaarboek 2003

de begeleiding in de gezinnen, de mensen met heel veel onverwerkt verdriet en kwetsuren bleven zitten. Volgens de ouders en Lut was net dat gekwetst-zijn de oorzaak van het feit dat mensen het zo moeilijk hebben om uit de „put” te geraken. Die bewuste avond is het concept „missing link” en het begrip „ervaringsdeskundige” beginnen groeien.

Lut Goossens nam haar ontslag bij De Touter en samen met een ouder die aanwezig was tijdens de oudergroepen richtte zij in 1988 De Cirkel op. Ze onderzochten hoe mensen in armoede beter geholpen konden worden. Het was een bewuste keuze om samen te werken met een persoon uit de oudergroep als collega, zodat deze persoon een „brugfiguur” kon zijn tussen de „armen” en hulpverleners. Vanuit De Cirkel (Een Vereniging waar armen het woord nemen in het Antwerpse) werd ook meegewerkt aan een onderzoek van de Rijksuniversiteit Gent, waarbij vrouwen die in armoede leven gevraagd werd wie of wat hen had geholpen in hun situatie. Deze mensen hadden allemaal een pak dossiers bij verschillende organisaties en diensten. Toch gaven de vrouwen aan dat ze eigenlijk nog door niemand echt geholpen waren.

Dit onderzoek bevestigde opnieuw dat op het vlak van dienst- en hulpverlening naar mensen in *kansarmoede* nog veel „tekorten” waren.

Een tiental jaren later werd Lut gevraagd door het kabinet van minister van Armoede Leo Peeters om daar te komen werken rond armoede. Ze heeft er ongeveer twee jaar gewerkt o.a aan de voorbereiding van de opleiding „ervaringsdeskundigen in armoede en sociale uitsluiting” en het totale maatschappelijk project van De Link ontworpen. Op 26 maart 1999 werd vzw De Link opgericht en op 6 mei 2004 bij Ministerieel Besluit door de Vlaamse Regering officieel erkend als „organisatie voor coördinatie en toeleiding tot de opleiding voor ervaringsdeskundigen in armoede”.

Dit centrum had initieel vier doelstellingen:

- het realiseren van een permanente opleiding voor ervaringsdeskundigen in armoedebestrijding;
- het structureel verankeren van de tewerkstelling van de ervaringsdeskundigen binnen alle sectoren van de samenleving;
- het sensibiliseren van diensten, beleid en burgers in het opnemen van hun eigen verant-

- woordelijkheid binnen de armoedebestrijding;
- het ondersteunen van de permanente opleiding, de tewerkgestelde opgeleiden en de tewerkstellingsplaatsen en bewaken van de methodiek.

Opleiding en vorming.

Door de betaalde tewerkstelling van ED erkent de samenleving officieel dat de inschakeling van mensen die armoede aan den lijve ondervinden noodzakelijk is voor de armoedebestrijding. Om hun job inhoudelijk volwaardig en maatschappelijk gerespecteerd te kunnen uitoefenen is een degelijke opleiding onontbeerlijk. De opleiding kadert binnen het Volwassenenonderwijs. Het succesvol beëindigen van de opleiding geeft cursisten het recht op een certificaat, d.i. een bekwaamheidsbewijs van het Technisch Secundair Onderwijs 3de graad met deeltijds leerplan. Als kandidaat-cursisten beantwoorden aan het opgestelde profiel en de selectieprocedure succesvol doorlopen, kunnen zij starten met hun 4 jaar durende opleiding bij De Link. In het basisjaar ligt de klemtoon op de verwerking van levensverhalen met maximum 16 cursisten per groep. In de drie opvolgingsjaren wordt de gesuperviseerde beroepspraktijk systematisch opgebouwd. De onderwijsinstelling voorziet de

nodige omkadering met één deeltijdse lokale opleidingscoördinator per opleidingsplaats ⁽³⁾, een tandem van procesbegeleiders waaronder één opgeleide ervaringsdeskundige en één opgeleide procesbegeleider, docenten.

Sensibiliserings- en vormingswerk is een volwaardige en noodzakelijke doelstelling van De Link. Het spitst zich toe op de „missing link”, de 5 grote kloven tussen armen en niet-armen, de functie van de ED in armoede en sociale uitsluiting, de opleiding, de tewerkstelling en het maatschappelijk kader van de methodiek.

De tewerkstelling.

De term „Ervaringsdeskundige in armoede en sociale uitsluiting” is opgenomen in het decreet van 12 maart 2003 betreffende Armoedebestrijding. Op 10 oktober 2003 volgden de uitvoeringsbesluiten van de Vlaamse regering. De „Opgeleide ED in armoede en sociale uitsluiting wordt een decretaal erkende functie. Tevens wordt voorzien dat deze ED zullen tewerkgesteld worden in alle sectoren waar armen mee te maken krijgen.

Er wordt een sterk onderscheid gemaakt tussen de taken die ervaringsdeskundigen doen en de functie die ze daarin opnemen ⁽⁴⁾. De taken waarvoor ED ingezet worden zijn: individuele ondersteuning en begeleiding, groepswork, beleidswerk, vorming, supervisie, advies en tot slot onderzoek. In feite verschilt dit niet van de taken van de opgeleide deskundigen. Het essentiële verschil is dat de ED deze taken uitvoert vanuit een eigen specifieke invalshoek en werkwijze, hij heeft hierin een andere functie. De ED brengt het „onbekende” perspectief van de arme binnen in organisaties en beleid vanuit zijn verruimde en verwerkte armoede-ervaring en zijn doorleefde kennis van armoede. In het beroepsprofiel worden vijf groepen van functies

weerhouden: tolken en verduidelijken van de leefwereld, brug- en bemiddelingsfunctie, ondersteuning, kritische en signaalfunctie en drempelverlagend werken.

Verskillende vormen van tewerkstelling zijn mogelijk: via een team voor advies en ondersteuning (TAO), anderzijds via het inschakelen van ED als vaste schakel in een dienst. Vzw De Link opteert ervoor dat de inschakeling effectief gebeurt in de specifieke functie van ED, in de rol van betekenisverlener en tolk van de leefwereld van armen ten aanzien van hulp- en dienstverleners en omgekeerd, de facto bovenop bestaand personeelskader.

Er is nood aan blijvende ondersteuning ook na de opleiding. Cursisten van de opleiding, opgeleide ED, de tewerkstellingsplaatsen zelf geven dit aan en niet alleen voor de ED maar ook voor de organisaties ⁽⁵⁾.

Praktijk in de Brabantwijk.

In 2003 detachteert RisoBrussel haar ervaringsdeskundige naar De Schakel, Vereniging waar armen het woord nemen. Het is een deelwerking van vzw Wijkpartenariaat Brabantwijk in Schaarbeek. Het team van De Schakel bestaat op dat moment uit een coördinator, een halftijdse animator en een sociaal werker. De komst van een supplementair personeelslid voor de lopende projecten wordt toegejuicht en taken worden verdeeld. Men maakte zich niet zo druk om het specifieke profiel van de ED, wel was er de wens om meer gericht zwakkere burgers van de wijk te benaderen. Daar de collega's vooral contacten hadden met allochtone mensen uit de wijk concentreerde de ervaringsdeskundige zich vooral op samenwerking met Poverello, sociaal restaurant met een meerderheid van bezoekers van Belgische afkomst. Een aantal mensen van Poverello bleken ook interesse te hebben voor activiteiten van het Wijkpartenariaat. Met het Schakelteam, versterkt door de opbouwwerker, wordt een gepaste strategie uitgewerkt naar bekendmaking van acties en samenwerkingsmogelijkheden. Op het eerste zicht biedt De Schakel een werkbaar kader voor de ED... Tijdens het eerste werkjaar was er ook ondersteuning vanuit de opleiding met stagebesprekingen, individuele

3 Brussel, Roeselare, Gent, Antwerpen, Hasselt .

4 K. Vandenbempt en B. Demeyer (2003) *Beroepsprofiel ervaringsdeskundige in armoede en sociale uitsluiting* – K.U.L., Hoger instituut van de arbeid.

5 Cfr. Spieschaert,F., (2004) *Ervaringsdeskundigen in het werkveld* – waarden en knelpunten.

gesprekken binnen de opleiding vooral met de coördinator van De Schakel.

Hoe zat het toen met afspraken tussen RisoBrussel en het Wijkpartenariaat, de Coördinatoren, de tandelpartners op de werkvloer?

Ondersteuning

Vanaf 1 oktober 2003 kreeg Samenlevingsopbouw Brussel via het Armoede-decreet financiële middelen om een deeltijds stafmedewerker aan te werven als educatieve ondersteuning van de (bijna) opgeleide ED. Deze stafmedewerker werd voor 9 uur per week gedetacheerd vanuit OCMW Brussel waar ze werkte als hoofdmaatschappelijk assistent in de Dienst Sociale Actie. Dat deze coach niet tewerkgesteld was binnen De Schakel had als voordeel dat zij een neutrale kijk had bij discussies. Vanuit de coaching is deze persoon wel betrokken bij het ganse teamgebeuren. Hiermee bedoelen we dat er niet alleen tijd werd gemaakt voor gesprekken met de ED, maar ook voor gesprekken met de collega's. Het nadeel kan zijn dat de coach meer tijd moet investeren dan zij in werkelijkheid heeft. Er is tijdens de drie jaar een gans proces afgelegd waaruit geleerd werd dat het van groot belang is dat er een goede en duidelijke communicatie is tussen alle betrokken partijen (en dat het van fundamenteel belang is gevoelens bespreekbaar te maken). De stafmedewerker hierover: „Ondersteuning van de ED kan mijn inziens slechts gebeuren vanuit een actief partnerschap en geloof in kwaliteitsverbetering. Voorwaarde was dus dat ik het team en project van het Wijkpartenariaat leerde kennen via individuele verkennende gesprekken met Caro, met de educatief medewerker van RisoBrussel die mee zorg draagt voor coaching en concept van het Wijkpartenariaat, met een lid van de Raad van Bestuur, met de coördinator en de rest van het team. Aangezien de werkopdracht van Caro was ingebed in de totale werking van de Schakel werden er met deze personen samenwerkingsmodaliteiten besproken waarbinnen Caro zich zou kunnen profileren en zich tevens gesteund zou voelen door de andere teamleden. Belangrijk was het optimaal benutten van de aanwezige communicatiekanalen, gestuurde teamvergaderingen met duidelijke verslaggeving en afspraken *met* aanwezigheid van Caro.

Werkterrein

In vzw Wijkpartenariaat worden alle projecten ontwikkeld vanuit de filosofie van lokale ontwikkeling, met name het promoten en ondersteunen van de maatschappelijke participatie van de wijkbewoners om te streven naar een evenwicht in de wijk. Daarbij moeten alle functies van de wijk (wonen, werken, welzijn, ontspanning, onderwijs, opleiding, sociale netwerken, openbare ruimtes, ontmoetingsruimtes, cultuur, politiek), in oogschouw genomen worden.

Om deze ruime doelstelling te realiseren is een geïntegreerde aanpak nodig en moet op alle beschikbare middelen worden beroep gedaan. Als wijkgerichte Vereniging waar Armen het Woord nemen gaat De Schakel de uitdaging aan om samen met kansarme bewoners uit de wijk en omgeving in Schaarbeek te werken aan deze sociale wijkontwikkeling. Zo wordt voor hen deze maatschappij begrijpbaar en toegankelijk gemaakt.

De ervaringsdeskundige is tewerkgesteld in De Schakel waar zij als volwaardig teamlid een deel van het ruime activiteitenaanbod voor haar rekening neemt. Via de Open Deur, sportactiviteiten, culturele activiteiten, uitstappen,... slaagt

zij erin contacten te leggen met een diversiteit aan bewoners. Buitenshuis spreekt zij mensen aan op straat, in het station, bij Poverello. Zij luistert naar vragen, noden verhalen van mensen. Soms hebben ze ook voostellen. Ze tracht informatie te geven over de werking en nodigt mensen uit om te komen kennis maken en andere bewoners te ontmoeten. Zich tonen, openstaan, vertrouwen winnen is de boodschap. Deze individuele contacten zijn ingredienten voor een eventuele (latere) groepswerking. Sommige bewoners hebben heel wat in hun mars en verrassen door hun houding en tussenkomsten.

Momenteel zijn er twee werkgroepen binnen de Schakel: „leegstand” (binnen de ruimere huisvestingsproblematiek, thema van de Internationale dag van Strijd tegen extreme armoede) en „tewerkstelling” item gekozen door het doelpubliek voor de werkjaren 2005 en 2006. De ervaringsdeskundige volgt de werkgroep „leegstand”. Kwestie is nu van niet vast te lopen in het thema maar tijdig gespecialiseerde partners aan te spreken en samen te werken. Ze heeft hierin als ervaringsdeskundige een belangrijke ondersteunende rol naar de deelnemers van de werkgroep, vooral op het persoonlijke vlak. We moeten hierbij de vinger aan de pols houden,

blijvend luisteren naar de mensen: wat raakt hen? Waarbij voelen zij zich (collectief) betrokken? Hoe ver kunnen en willen ze gaan? Hoe kunnen wij ze hierbij steunen en de nodige bagage meegeven? Wie beschikt over deze bagage? Wat is ons aandeel? „Bewoners helpen om het woord te nemen is een ware zoektocht. Indien er een zwaar probleem is kan de ED streven naar bewustmaking, bewustwording en een ondersteunende rol spelen om meer specifieke hulp te vragen. Het is zaak het onbewuste bewust te maken door bvb. getuigenis te laten afleggen (als mensen persoonlijk en genuanceerd komen tot ontplooiing dan betekent dit zeker een meerwaarde). Aangezien de ervaringsdeskundige geen pseudo-professioneel is moet worden gestreefd naar complementariteit en continuïteit binnen het team om doelstellingen te realiseren, ook inhoudelijk. Duidelijke afspraken met de tandelpartners zijn onmisbaar. Het blijft echter continu een zoektocht naar evenwicht.

Plaatsbepaling.

Om te kunnen functioneren is het voor de werker noodzakelijk te weten „wie haar of zijn referentiepunt” is in de werking. Dankzij een zekere transparantie kon ondanks de specifieke situatie van detachering en coaching vanuit RisoBrussel en de praktijk in De Schakel een overeenkomst worden gemaakt met de verschillende partners. Het referentiepunt voor de aansturing is de coördinator van de basisschakel in nauw overleg met de coach. In dit overleg worden ook de grote lijnen van de programmatie bekrachtigd met o.m. de interne projecten en de externe opdrachten. Belangrijk is dat de ervaringsdeskundige mensen stimuleert om zelf stappen te zetten en hen toeleidt naar interne projecten van het Wijkpartenariaat. De contacten voor externe opdrachten (De Link – getuigenissen – beleidscontacten) kunnen beter gedoseerd worden in samenspraak met de coördinator en de coach.

Gemeenschappelijke visie binnen het team van vzw.Wijkpartenariaat

Al wat leeft en beweegt in de Brabantwijk is zeer complex. Na doorlichting van de huidige werking kozen de teamleden ervoor om gezamenlijk te werken aan drie projecten: het signalisatie-

project, het wijkfeest, en *de uitbouw van onthaal en ontmoeting*. Voor dat laatste is De Schakel verantwoordelijk, voor de twee eerste het Meldingspunt (het opbouwwerk). Het organiseren van een degelijke *onthaal-, ontmoetings- en informatieruimte* is de kans bij uitstek om mensen toe te leiden naar verschillende werkingen en dit werd bij deze veel scherper gesteld. De methodiek van het werken met ervaringsdeskundigen biedt een enorme meerwaarde in deze uitbouw en zal o.a. borg staan voor een laagdrempelige instap. De ervaringsdeskundige gaf reeds aan dat er ruimte moet zijn voor informele contacten zoals het samen vieren van verjaardagen, aankondiging van activiteiten, enz ... Sommige mensen kunnen zo uit hun isolement geraken en contacten verruimen. Individuele ondersteuning als voortraject voor groepsdeelname is een zeer belangrijke taak voor de werkers. Een voorwaarde om themagericht te werken is het herstel van vertrouwen in zichzelf en de samenleving. Basisbehoeften moeten voldaan zijn. Creatie van een groepsgevoel vraagt afstemming van tijd en ritme. Als er nood is aan een meer specifieke begeleiding kan de ED dit aangeven en doorverwijzen naar andere specialisten zoals maatschappelijk werker, dokter, psycholoog, psychiater.

Netwerken

Om maatschappelijke structuren te veranderen en dialoog aan te gaan moet men krachten bundelen en partners zoeken. Plekken waar armen samenkomen, zich vormen en een collectieve gedachtengang opbouwen moeten erkend en ondersteund worden. In Brussel zijn er twee netwerken die verenigingen ondersteunen: het Forum Bruxellois de Lutte contre la Pauvreté en het Brussels Platform Armoede (BPA). Het BPA is een samenwerkingsverband werkzaam in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest met extra aandacht voor de meest kwetsbare gemeenten (het centrum en de eerste kroon: St. Jans Molenbeek, Anderlecht, St. Gillis, St. Joost ten Node, Schaarbeek, Elsene) en wordt ondersteund door de Brusselse Welzijns- en Gezondheidsraad. Het BPA is samengesteld uit Verenigingen Waar Armen het Woord Nemen en aanverwante (deskundige) organisaties waaronder Samenlevingsopbouw Brussel, 't Filouke, Welzijnszorg,

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, VGC (directie Welzijn en Gezondheid), Stads² (Steunpunt Sociale Stadsontwikkeling Brussel), vzw. HOB0, ATD 4deWereld, vzw.Brusselse Welzijns- en gezondheidsraad. Het BPA bestaat uit twee overlegorganen.

Sinds januari 2003 is er het coördinatorenoverleg (vier maal per jaar). De deelnemers zijn de coördinatoren van de verschillende verenigingen. Voornaamste doelstellingen zijn: het komen tot een betere onderlinge samenwerking, onderling overleg plegen, elkaar methodisch ondersteuning bieden, aanspreekpunt zijn en samen acties opstellen en uitwerken. Armen worden geconsulteerd inzake agendapunten die hun aanbelangen via de verenigingen. Sinds januari 2005 worden er platformvergaderingen, „ledenvergaderingen” georganiseerd. Personen die in armoede leven worden uitgenodigd om deel te nemen. Deelname betekent dat zij het woord kunnen nemen, suggesties kunnen doen en mee beslissen over thema's die besproken worden. De Ledenvergaderingen geven verenigingen en hun leden een ontmoetingsplaats waar netwerking en samenwerking mogelijk is om te komen tot gemeenschappelijke standpunten rond bepaalde thema's.

De verbetervoorstellen die voortvloeien uit het samenbrengen van ideeën van mensen uit verschillende verenigingen worden in dialoog met armen, hulpverleners en externe organisaties en overheden uit verschillende sectoren besproken. Bedoeling is te komen tot effectieve vooruitgang en verandering in de strijd tegen armoede. Een voorbeeld hiervan is de aanvraag voor erkenning BPA als samenwerkings- en ondersteuningsverband door het Vlaams Netwerk. De aanwezigheid van de ervaringsdeskundige in deze ontmoetingen van het platform biedt een permanente barometer en brengt de anders-opgeleiden met de voeten op de grond. Als lid van de Raad van Bestuur en Algemene Vergadering van het Vlaams Netwerk wordt de specifieke Brusselse situatie regelmatig in de kijker geplaatst. Vlaanderen en Brussel zijn twee aparte werelden die elkaar heel wat te bieden hebben. Hoe kunnen we de kloof tussen beiden verkleinen en samenwerking stimuleren?

Doordenkers

Gevoelens behoren tot de kerncompetentie van de ED. Niet enkel de armen, ook collega's kunnen een groeiproces doormaken dankzij de spiegelende rol van de ED.

Op elk niveau is het belangrijk het tempo van de persoon in kwestie te respecteren.

Ervaringen zijn een belangrijke bron van kennis, een belangrijk aanknopingspunt voor intellectuele verdieping.

Werken met mensen is oneindig.

Valkuil is het verstrikt raken en blijven in eigen emoties.

Er is een sterke nood aan een kader en structuur.

Een efficiënte coaching op elk niveau is zeker geen luxe: „We doen aan topsport, daar ben je dagelijks mee bezig en daarvoor moet je in goede conditie zijn”.

Onze „persoon” is het werkinstrument waar we zorg moeten voor dragen en alle hulp om te groeien is welkom.

Hoge verwachtingen zoals de terugkoppeling van beleidskeuzes en reële beleidskeuzes worden niet altijd ingelost. We moeten blijven werken op verschillende snelheden in een weinig coherent armoedebeleid met weinig efficiënt overleg tussen de beleidsniveaus.

De organisatie waarin de ED is tewerkgesteld

moet van armoedebestrijding een prioritair actiepunt maken en alle mogelijke middelen ter beschikking stellen. Dat vertaalt zich dan zichtbaar in een aangepaste accommodatie waar contacten worden gelegd op een laagdrempelige wijze en groepsdynamische processen worden gevoed evenals in een transparent personeelsbeleid en consequent gebruik van de subsidiemiddelen.

Om werkbaar en menselijk te zijn moeten we streven naar eenvoudige, efficiënte structuren.

De ED heeft een zekere rol gespeeld in de verdere uitbouw van het Wijkpartenariaat.

De Schakel moet nu voorzien in de nodige personeelsbezetting om haar doelstellingen te realiseren.

Een ervaringsdeskundige komt bovenop het basisteam en heeft een specifieke functie.

De aanwerving van de ED door Samenlevingsopbouw Brussel is een meerwaarde maar om efficiënt te blijven moet er soms bijgestuurd worden of andere pistes worden bewandeld.

Samen het onbekende bekend maken en er niet voor weglopen... dat hebben wij alvast geleerd.

Caro Bridts

Martine Weemaels

Foto's:

Bron Vereniging waar armen het woord nemen

De woonbarometers – een stand van zaken

De woonbarometer van de Brusselse Bond voor het Recht op Wonen

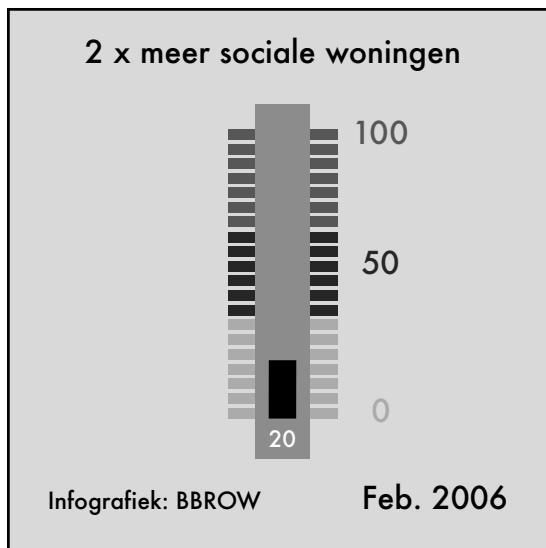
De Brusselse Bond voor het Recht op Wonen (BBROW) is een groepering van meer dan veertig verenigingen die, elk op hun domein, werk willen maken van de realisatie van het recht op wonen. De BBROW vormt in die zin niet alleen een forum waar deze verenigingen informatie uitwisselen en discuten maar manifesteert zich ook als initiatiefnemer voor acties en standpuntbepalingen inzake huisvesting en wonen in Brussel. Samenlevingsopbouw Brussel is actief lid van de BBROW en het opbouwwerk was in het verleden reeds mee de gangmaker van verschillende manifestaties (o.a. de acties Bidonville).

Met de woonbarometers wil de BBROW de vooruitgang op vlak van wonen in Brussel illustreren. Gaat het de goede kant uit met het wonen in Brussel? Om de twee maand wordt de nieuwe stand van de woonbarometers bekend gemaakt en dit voor de 3 voornaamste eisen van de BBROW: een verdubbeling van het aantal sociale woningen, de invoering van een huurprijscap en een huurtoelage. Voor meer uitleg omtrent deze 3 eisen en omtrent de bredere campagne van de woonbarometers, verwijzen we naar nummer 85 van het tijdschrift *Opbouwwerk Brussel* ⁽¹⁾.

De stand van de barometers voor februari 2006

2x meer sociale woningen: 20/100
Te weinig gemeenten bereid.

Het Brusselse regeerakkoord voorziet met het „Plan voor de Toekomst van de Huisvesting” in de bouw van 3.500 nieuwe sociale woningen (en nog eens 1.500 woningen voor gezinnen met een middelgroot inkomen), er is zelfs een budget vrijgemaakt. De laatste tijd heeft de staatssecretaris van huisvesting het moeilijk om gemeenten te vinden die bereid zijn om terreinen af te staan.

Van de eerste 6 projecten is er uiteindelijk slechts *een* aanvaard. Twee projecten worden heronderhandeld. Aan dit ritme zullen de 3.500 bijkomende sociale woningen op 5 jaar nooit gehaald worden.

Controle van de huurprijzen: 26/100

Forse politieke uitspraken, weinig concrete vooruitgang

Een controle van de huurprijzen zal niet meteen voor morgen zijn. Er waren de laatste tijd forse politieke uitspraken van minister Onkelinx en premier Verhofstadt, maar een grondig debat en concrete maatregelen blijven voorlopig achterwege. De aangekondigde huurcommissies die referentiehuurprijzen moesten vastleggen, komen heel langzaam tot stand. De interministeriële conferentie huisvesting en haar werkgroepen die zich ondermeer moet buigen over een nieuwe vastgoedfiscaliteit en taksering van de huurprijzen trappelen ter plaatse.

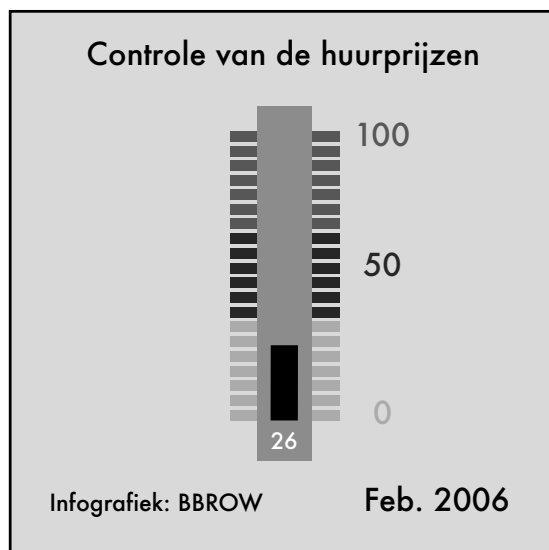
¹ Gaat het de goeie kant uit met het wonen in Brussel ? De woonbarometers. *Opbouwwerk Brussel*, nr. 85, december 2005, pp.14 - 17

Invoering van een huurtoelage: 15/100

De adviesraad van huisvesting pleit ervoor

Ondanks de Brusselse regeringsverklaring van 2004 waarin een beperkte huurtoelage wordt aangekondigd, staan we op dit ogenblik bijna nergens met de huurtoelage. De staatssecretaris van Huisvesting antwoordt altijd dat de sociale verhuurkantoren en de huidige verhuis-, installatie- en huurtoelage reeds een vorm van huurtoelagen zijn. Midden februari 2006 kunnen we eindelijk nog eens positief nieuws brengen. De Brusselse Adviesraad voor Huisvesting pleitte op 17 februari voor de invoering van een huurtoelage. De Staatssecretaris moet nu reageren op een concreet voorstel.

Meer info: website: www.woonbarometers.be van de vzw BBROW/RBDH

Participatieve democratie en de rol van het opbouwwerk.

Deel 1: Crisis en verdieping van de representatiedemocratie.

Inleiding

In het najaar worden de gemeenteraden opnieuw samengesteld. Heel even is er dan sprake van directe democratie: burgers worden voor de korte tijd die nodig is om een stem uit te brengen, van factor tot actor in de lokale politiek. Ze verwisselen hun rol van toeschouwer – een rol die ze 6 jaar hebben volgehouden – voor die van kiezer, waarna hun verkozen vertegenwoordigers, hun mandatarissen, het heft weer overnemen.

Het repertoire waarmee de burger zowel rechtstreeks als onrechtstreeks aan de democratie kan participeren is tegenwoordig wel veel breder geworden dan verkiezingen alleen. Niet zelden via langdurige juridische procedureslagen houden burgers toezicht op de politiek. Het dossier rond DHL heeft duidelijk gemaakt dat dit toezichthouderschap het lokale niveau ver overstijgt. Toenemende individualisering en een stijgend onderwijsniveau hebben gemaakt dat de groep burgers die zichzelf presenteert groter is geworden. Het gaat dan wel om het meer weerbare deel van de bevolking. In Brussel bvb. zijn wijkcomités talrijker in beter gesitueerde wijken. Maar evengoed en omgekeerd is participatie van de bevolking in achtergestelde wijken m.b.t. de invulling van de wijkcontracten erg zwak ⁽¹⁾. Op het lokale vlak wordt de burger ook meer en meer co-producent van beleid. Het heet dan dat het lokale bestuur neigt naar interactieve vormen van beleidsvoering, ten nadele van de traditionele bevelshuishouding ⁽²⁾. Het begrip governance waarmee deze evolutie wordt aangeduid, suggereert dat overheden niet

Foto: Michel Demol

meer alleen kunnen besturen. In feite hebben ze dat nooit gekund, maar naast hun traditionele partners uit zuilen en sociaal-economisch overleg moeten ze in toenemende mate rekening houden met nieuwe actoren, waaronder de burger die voor eigen rekening spreekt of zich tot nieuwe bewegingen bekennt. Blijkbaar is niet alleen de de burger mondiger maar de politiek ook moeilijker geworden ⁽³⁾.

Over de crisis van de representatiedemocratie, mogelijkheden en pogingen om haar te verdiepen en de rol die het opbouwwerk daarin kan spelen, gaat dit artikel. Vermits het opbouwwerk opkomt voor mensen met minder behartigde belangen en in zijn methode bewonersparticipatie centraal stelt, vragen we ons af hoe dit werk een bijdrage levert aan de verdieping van de democratie en hoe we in dit licht participatietendensen vanuit de politiek / overheden / besturen moeten taxeren. En als het zo is dat (politieke) participatie vooral een zaak is van actieve of bedrijvige burgers, hoe gaan we dan om met de „democratie van de grote bekken” ⁽⁴⁾ ? Deze

- 1 Vandermotten C., (e.a.), *Troisième Atlas National de Belgique, Géographie politique*. Comité national de Géographie. 2005
- 2 Cfr. F. De Rinck, *Vlaamse lokale besturen in transformatie. Discussietekst voor de Koning Boudewijn Stichting*. 46 pp.
- 3 G. van den Brink, *Moeilijker of mondiger. Een studie naar de politieke habitus van de hedendaagse burger*. Den Haag, Sdu Uitgevers, 2002, 209 pp.

vraagstelling vormt de stof voor een tweede deel. In het eerste deel hieronder over de crisis en de verdieping van de representatiedemocratie, vallen we terug op de lijvige bundel *De staat van de democratie. Democratie voorbij de staat* (2004) van de Nederlandse Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid⁽⁵⁾. Zoals de titel suggereert, wordt stilgestaan bij de toestand van het Nederlandse consensusmodel van representatieve democratie. Dit model staat al geruime tijd onder druk en het succes van de lijst Pim Fortuyn in 2002 heeft dat nog maar eens duidelijk gemaakt. Een steeds terugkerend aspect in de diagnose betreft, zoals het tweede luik in de titel suggereert, de vaststelling dat de (nationale) politiek zich verplaatst heeft naar het lokale, Europese en mondiale niveau en voor een stuk ook naar maatschappelijke instellingen en (multinationale) ondernemingen. Zoals in alle westerse, postindustriële landen maakt dit type van democratie nog steeds de dienst uit en de auteurs laten er geen discussie over bestaan dat dit in de toekomst best zo blijft. Wel stellen ze zich de vraag hoe de representatieve (of indirecte) democratie geredynamiseerd kan worden, uit zichzelf dan wel via bijdragen uit andere democratieopvattingen. Deze lectuur is best leerzaam voor Vlaamse lezers. Ook in het federale België wordt democratie bij consensus bedreven en sedert de analyses van Luc Huyse en Mark Elchardus weten we dat „de gewapende vrede” of de Belgische variant van de consensusdemocratie op meerdere fronten belaagd wordt, dat de dramademocratie hoogtij viert en dat de burger wantrouwer is dan ooit.

4 I. Hartman, *Democratie van de grote bekken of leer je wat van het publieke debat*. Amsterdam, Instituut voor publiek en politiek, 2000, 48pp.

5 Met de regelmaat van een klok verzorgt de Nederlands Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WvRR) publicaties over actuele maatschappelijke thema's. Zo is er de reeks *Verkenningen* met studies die in het kader van de werkzaamheden van de Raad tot stand kwamen. Deze studies zijn, naar het (bescheiden) oordeel van de WvRR „van zodanige kwaliteit en betekenis (...) dat publicatie gewenst is”. Deze bundel is te downloaden op www.wvrr.nl.

6 Engelen, E. en M. Sie Dhiang Ho, *Democratische vernieuwing. Luxe of noodzaak?* In, Engelen, E. en M. Sie Dhiang Ho, *De staat van de democratie. Democratie voorbij de staat*. Den Haag, WvRR, 2004, pp. 17-38

Kernaspecten van de democratie tout court.

De diverse opvattingen over democratie verschillen van mekaar waar het het leggen van accenten betreft, niet waar het gaat over zijn essentie: het volk bestuurt. In het inleidende artikel *Democratische vernieuwing. Luxe of noodzaak?* brengen Engelen & Sie Dhiang Ho in kaart waar het bij democratie in zijn essentie om draait.⁽⁶⁾ In de besluitvormingsprocedures zijn politieke vrijheid en gelijkheid gewaarborgd. De wil van de meerderheid (van het volk) is regel, maar met een gewaarborgde bescherming van de minderheid. In de concrete vormgeving van een democratie moeten dus zijn twee kernaspecten, het bestuur en het volk (de demos) op hun democratische merites getoetst worden.

Dit betekent aan de kant van het bestuur:

- dat er voldoende steun is van het volk voor zijn gedragsdragers en voor de spelregels die het besturen regelen;
- dat burgers zelf politiek participeren ten einde hun voorkeuren kenbaar te maken;
- dat de burger voldoende vertegenwoordigd is bij de bestuurder: handelt deze vanuit een mandaat, dan wel vanuit eigen overtuigingen of vanuit het algemeen belang.

Dit kan men de inputlegitimiteit van het besluitvormingsproces noemen.

Dit betekent vervolgens:

- dat de burger deelneemt aan de besluitvorming (de huidige gang naar interactieve beleidsvoering mag een poging zijn om die deelname te verhogen);
- dat de besluitvorming gebeurt o.g.v. stemmen dan wel via beraadslaging (cfr. de deliberatieve democratieopvatting);
- dat de minderheid afdoende beschermd wordt.

Dit alles wordt de throughput legitimiteit van het besluitvormingsproces genoemd.

Ten derde is er de output en outcomes legitimiteit. Output en outcomes vallen niet noodzakelijk samen. Output betekent de uitkomst van een besluitvormingsproces (meestal uitgedrukt in een wet, decreet, KB, ...), outcomes de reële effecten van het beleid dat o.g.v. de output gevoerd wordt.

De vraag luidt hier: stemt het beleid overeen met de voorkeuren van het publiek?

Tenslotte is er de feedbacklegitimiteit. Het gaat hier om controlemogelijkheden via verkiezingen, politieke partijen, media en het administratief en gerechtelijk apparaat.

Aan de kant van het volk, de demos wordt, naarmate de objecten van beleid samenvallen met de subjecten ervan, het democratisch ideaal meer benaderd. Door processen van schaalvergroting, verplaatsing van politiek en (economische) afhankelijkheden, is dit steeds minder het geval (waar het binnen de nationale staat via vertegenwoordiging wel nog mogelijk was). Democratie veronderstelt ook een zekere burgerlijke politieke cultuur waarbij kwaliteiten als politieke betrokkenheid, verbondenheid en systeemaanhangelijkheid van beslissend belang zijn.

Tot zover deze schematische behandeling van het abstracte democratiebegrip. Afhankelijk van het geloof dat men hecht aan de mogelijkheid tot rationeel handelen vanwege het volk / de burger / de kiezer zullen democratieopvattingen verschillende accenten leggen en uiteenlopend belang hechten aan de input, throughput output, outcome zijde van het bestuurlijk proces. We gaan daar straks dieper op in, maar niet voordat we het reëel bestaande democratieconcept, de representatieve (parlementaire) democratie in verschijningsvorm en crisis hebben doorgelicht.

Crisis van de representatieve democratie.

Bart Tromp begint zijn essay *Problemen van representatieve democratie* ⁽⁷⁾ met een kort overzicht van waar en onder welke omstandigheden vormen van directe democratie zich in de geschiedenis hebben ontwikkeld. Nog afgezien van de vraag wie er dan in deze democratieën (bvb. In stadsstaten als Athene en Firenze) een politieke rol kon spelen, blijkt toch telkens weer dat directe democratie in de eigenlijke betekenis van het woord enkel mogelijk is in relatief beperkte gemeenschappen. ⁽⁸⁾ Daarbovenuit kunnen bestuurders en bestuurden feitelijk onmogelijk identiek zijn en wint op de één of andere manier het principe van representatie aan belang. Op het niveau van de nationale staat nemen niet alleen met de grote getallen

de mogelijkheden tot politieke participatie af, maar ook de tegenstellingen nemen toe. Om deze onder controle te houden wordt het noodzakelijk (staats)burgerschap tot gans de volwassen bevolking uit te breiden en het recht van oppositie te vrijwaren. Een representatieve democratie kan slechts functioneren als aan volgende voorwaarden voldaan is: (1) de regeerders zijn gekozen via (2) vrije en eerlijke verkiezingen door burgers met (3) actief en (4) passief kiesrecht. Er moet (5) vrijheid van meningsuiting zijn. Burgers moeten (6) toegang hebben tot informatie en (7) het recht hebben om onafhankelijke verenigingen te vormen.

Afhankelijk van wat men onder representatie verstaat kunnen representatieve democratieën in verschillende types ingedeeld worden die ideaaltypisch als presidentieel resp. parlementair stelsel benoemd worden. Aan het eerste type ligt de opvatting ten grondslag dat de verkozene er is voor het volk, dat hij/zij deliberaert met andere verkozenen in het algemeen belang, zelfs als dat ingaat tegen het belang van zijn kiezers. De kiezer kiest, laat de klus verder aan de verkozene over en beloont of straft bij verkiezingen. De afwezigheid van een mandaat opent in het eerste type de deur naar vormen van plebiscitaire democratie. Tegenover deze minimalistische opvatting over de rol van de demos staat die andere die de verkozene ziet als vertegenwoordiger van het volk die, via een mandaat, de belangen van zijn kiezer verdedigt. De kiezer stuurt effectief mee het gedrag van de verkozene.

De verkozene in het presidentiële regime weet zich bevrijd van de belangen van het kiezerskorps maar handelt niettemin op het kruispunt van rivaliserende belangen. Maar ook in het parlementaire type is dit het geval. Het parlement is niet de machtsvrije ruimte waar verkozenen zich

7 In :Engelen, E. en M. Sie Dhiang Ho, *idem*, pp. 339-360

8 Tot dit inzicht kwam reeds in 1819 de Franse politiek denker Benjamin Constant. Zie P.B. Cliteur, Een scenario voor het klassiek model van de representatieve democratie. In: G. Van Der Heijden e.a. (red.), *Representatief en participatief. Dubbele democratie*. Delft, Eburon, 2002, pp. 39-40.

schatplichtig weten aan het algemeen belang. In het parlement is er factievorming net zogoed als er buiten. De politieke partij is de vereniging die zowel in als buiten het parlement instrument is van machtsvorming en de belangen van maatschappelijke groepen vorm geeft. De representatieve democratie steunt op de werking van politieke partijen, zij leggen de brug tussen kiezer en verkozenen. In de mate dat politieke partijen vandaag de dag onder druk staan, in die mate ligt hier voor Tromp het centrale probleem van de representatieve democratie in zijn parlementaire variant. Verzwakking van de politieke partij ligt deels bij haarzelf, is deels gevolg van complexe maatschappelijke processen. In de Verenigde Staten hebben bvb. partijen een kernopdracht, nl. selectie en rekrutering van kandidaten verloren. In hun plaats bepalen geldschieters deze agenda.

Foto: Michel Demol

De Amerikaanse democratie gaat daarom in de richting van een plutocratie. De verzwakking heeft echter ook te maken met algemeen maatschappelijke processen waarin naast dalend partijlidmaatschap ook een steeds geringere opkomst bij verkiezingen de toon zet. Voor zover afwezige kiezers in de besluitvorming niet meer vertegenwoordigd worden, raakt dit de kern van de representatieve democratie. Een ander aspect is de zgn. verplaatsing van de politiek. Tromp wijst hier op een begripsverwarring.

Enerzijds tast het de geloofwaardigheid van de representatieve democratie aan als machten die zich aan democratische controle onttrekken feitelijk de agenda zouden bepalen. Democratie kan dus niet tot de sfeer van het politieke beperkt blijven. Democratie moet mee verplaatst worden (cfr. infra de stelling van associatieve democraten dat er eerder van te weinig dan van teveel verplaatsing sprake is). Anders is het gesteld met de verplaatsing van de politiek naar supranationaal niveau. Zo is er het probleem van de Europese Unie die in essentie een doelgemeenschap is (in tegenstelling tot een lotsgemeenschap), eerder gericht op economische dan op politieke integratie, iets wat de nationale representatieve democratieën inzake sturing en controle voor grote problemen stelt.

Tot zover loopt deze diagnose van Tromp parallel aan deze van Krouwel in zijn bijdrage *Semi-directe consensusdemocratie. 6 voorstellen voor democratische innovatie en verdieping in Nederland* en van T. Akkerman in haar bijdrage *Democratisering in perspectief. De deliberatieve democratie*.⁹ De (Nederlandse) democratie is, aldus Krouwel, geëvolueerd naar een consensusdemocratie. Uitvoerende en wetgevende macht vormen een kartel en zoeken in de beslotenheid van de politiek-bestuurlijke cenakels naar de „algemene deler”. De kiezer zit in een passieve positie en slechts een klein aantal bestuurders wordt rechtstreeks verkozen. Daarmee vertoont het systeem een grote inertie, transformeert het zich slechts met mondjesmaat. Het politiek personeel is paternalistisch ingesteld en de bevolking stelt zich veeleer apathisch op. Een en ander heeft te maken met de zuilgebonden ontwikkelingen die de Nederlandse samenleving in de twintigste eeuw heeft doorgemaakt. De politieke cultuur wordt gekenmerkt door depolitiserings, pragmatisme, een gesloten bestuurscultuur en corporatisme. Gevoelige thema's worden van hun ideologische splijfstof ontdaan en zakelijk vertaald in juridische en technocratische dossiers. Besluitvorming gebeurt achter gesloten deuren. Het zoeken naar werkbare compromissen resulteert in het type van de consensusdemocratie. Overlegstructuren zijn corporatistisch opgevat:

⁹ In Engelen. E. en M. Sie dhiang Ho, *idem*, 307-338.

belangengroepen worden als partners geselecteerd, spelen zelf een grote rol in de politieke besluitvorming en opereren ver weg van burger. De volksvertegenwoordiging, die geacht wordt de uitvoerende macht te controleren, vormt eerder een kartel met deze laatste. Ook de benoemingscultuur maakt dat slechts weinig politiek personeel rechtstreeks verkozen wordt.

Een en ander zorgt voor een crisis van de representatieve democratie. Ze komt met drie vormen van legitimiteit in de problemen. Vooral aan de inputkant is er een legitimiteitsprobleem. Dit gebrek aan legitimiteit uit zich in een vertrouwensbreuk tussen burger en politiek. De burger zoekt zijn heil in buitenparlementaire en juridische acties. Hij komt tegenover de politiek te staan. Bovendien is er een verminderde deelname aan de besluitvorming wat zich manifesteert in een geringere opkomst bij verkiezingen en een daling van het partijlidmaatschap. Vandaar de paradox van moderne democratieën (R. Dahl): er is bij burgers een toenemende steun aan de principes van de representatiedemocratie maar een toenemende ontevredenheid over haar functioneren via de representatieve partijdemocratie. Legitimiteit steunt op actieve dan wel passieve aanvaarding van het gezag van bestuurders. Dit aanvaarden berust op vertrouwen van burgers in hun gezagsdragers: zijn ze betrouwbaar? Zijn ze competent? Wantrouwen kan gemobiliseerd worden door outsiders die anti-regeringsthema's bespelen. Echter, wantrouwen, gekoppeld aan het gevoel van (politieke) handelingsbekwaamheid, leidt tot participatie. Wantrouwen over het functioneren van de representatieve partijdemocratie brengt de belangrijkste intermediair tussen staat en burger, de politieke partij, in de picture. Deze heeft een functionele transformatie doorgemaakt die komaf maakt met haar traditionele rol.

De representatieve democratie werd hierdoor met een representatieprobleem opgezadeld. Partijen vervulden een representatieve functie (creatie van politieke identiteiten, mobiliseren van burgers, formuleren van beleid) evenals procedurele functies (selectie en vorming van politieke elites, controle op uitvoerende macht). Partijen zijn in toenemende mate aan erosie onderhevig en zijn

geen verbinding meer tussen burger en staat. Partijen richten zich niet meer op specifieke groepen maar op de brede middenklasse. Naar profiel worden ze vaak inwisselbaar. De partijbinding via lidmaatschap is sterk afgekalfd en ook de interne partijdemocratie laat te wensen over. De financiering verloopt immers via de overheid en minder dan vroeger via de leden. Er is een toenemende verweving tussen partijen en het staatsapparaat (de staat wordt partijdig en partijen verstatelijken). Voor politieke mobilisatie keren burgers zich naar nieuwe sociale bewegingen en populistische partijen.

De representatieve democratie krijgt tenslotte met een verantwoordings- of controleprobleem af te rekenen. De Europese integratie maakt dat politiek meer nationaal maar beleid meer supranationaal gevoerd wordt. Dit biedt mogelijkheden om dossiers te onttrekken aan parlementaire controle en impopulaire maatregelen door te schuiven naar „Brussel”. Verantwoordelijkheden zijn diffuus en in een complex netwerk opgenomen. Belangengroepen gaan zich naar Europa wenden en niet meer naar de eigen parlementariërs wat deze laatste verder isoleert t.a.v. de uitvoerende macht (ook op Europees vlak speelt de uitvoerende macht een prominente rol).

Akkerman van haar kant heeft het over problemen aan de input- en outputzijde van het beleid. Aan de inputzijde zijn de representatieve functies van politieke partijen ernstig verzwakt. Dit in tegenstelling tot hun bestuurlijke functies: de politieke partij is primair een bestuurderspartij geworden. Ter wille van regeringsdeelname richten partijen zich in toenemende mate op stemmenmaximalisatie waarbij ze zich gedragen als machtspartijen zonder principes of ideologie. Er is een convergentie naar het midden waardoor kiezers gaan zweven of wispelturiger worden en zich richten naar protestpartijen. Aan de outputzijde is de politieke verantwoording aan slijtage onderhevig door veranderingen in het internationale en nationale krachtenveld. Ook zij verwijst hier naar terreinverlies van politieke partijen en parlement en het zoeken naar alternatieve vormen van verantwoording ter aanvulling van de controlerende functie van politieke partijen.

Naast de kloof tussen burger en bestuurder doordat de politieke partij het als bemiddelende instantie laat afweten en naast het fenomeen van de verplaatsing van de politiek, laat Tromp nog twee factoren de revue passeren waarvan aangenomen wordt dat ze een bedreiging vormen voor de parlementaire democratie: de kennismaatschappij en de rol van de media. Kennis als bron van macht is ongelijk verdeeld en legt een hypotheek op de kwaliteit van de democratie. Maar volgens Tromp is dat maar één uiting van structurele machtsongelijkheid naast andere. Voor de democratie ziet hij een veel grotere bedreiging uitgaan van sociaal-economische ongelijkheden (sociaal-economische macht en kennismacht zijn trouwens congruent) door de traditionele invloed die macht op dat vlak uitoefent op de beslissingen buiten de besluitvorming om. De media (als „vierde macht” naast de wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht) bemiddelen op drie manieren tussen burger en bestuur: Ze zijn een bron van informatie; ze bieden een platform waar burgers met bestuurders in debat kunnen gaan en ze leveren als waakhonden commentaar op beleid en politiek. Monopolievorming en commercialisering doen de media verschrallen als alternatieve informatiebronnen voor burgers

en ook hun kritische functie staat onder druk door het „inbreken” van de media in de politiek (het geval Berlusconi!). Akkerman wijst op de belangrijke rol van de media op het vlak van perceptie. De perceptie van de kiezer inzake bvb. prestaties van de overheid gebeurt niet meer op grond van objectieve toetsing als wel via beeldvorming in de media.

Andere democratieopvattingen nader beschouwd.

Zoals gezegd verschillen diverse opvattingen of benaderingen van democratie niet over de kern van de zaak maar is het meer een kwestie van accentverschillen. Zo legt de representatieve democratie vooral de nadruk op de output zijde. De geringe participatiemogelijkheden die er in een representatieve democratie voor de burger zijn weggelegd worden gecompenseerd door te focussen op de kwaliteit van beslissingen. Beslissingen moeten m.a.w. tegemoet komen aan wat burgers werkelijk willen. Andere democratieopvattingen leggen andere accenten bvb. omdat ze, meer dan dat het geval is in de representatiedemocratie, een groter geloof hebben in het politiek en participatief vermogen van de burger en in feite niet zo’n strikte arbeidsdeling tussen kiezer en verkozenen voorstaan. Dit is het geval in directe, deliberatieve en associatieve democratieopvattingen. Laten we eerst stilstaan bij het kenmerkende van ieder van deze benaderingen.

Directe democratie.

Op de keper beschouwd is directe democratie een democratie zonder vertegenwoordigers en representatieve mechanismen. Krouwel, die deze democratievorm onderzocht, stelt, zoals Tromp, dat deze vorm van democratie enkel mogelijk is bij beperkte getallen. Alleen dan kan een belangrijk kenmerk, nl. rechtstreeks participatie van burgers aan de uitvoering van de macht, worden gerealiseerd. Een referendum bvb. laat wel directe besluitvorming toe maar blijft in gebreke op het punt van actieve interactie van burgers. Het referendum is wel een oplossing voor het omvangprobleem, maar vanuit het perspectief van interactie is het al niet meer

direct. Om de heersende spraakverwarring te vermijden, stelt Krouwel volgende driedeling voor: directe democratie (naar kleine gemeenschappen), semi-directe democratie (een mengvorm van directe en representatieve democratie) en representatieve democratie.

Voorstanders van directe democratie stellen groot vertrouwen in de mogelijkheden van de burger. De kwaliteit van de besluitvorming is goed, omdat de meerderheid daaraan heeft deelgenomen. Input- en output legitimiteit zijn voor de directe democratie dan ook identiek. Directe democratie kent zijn voor en tegenstanders. Er is een plebiscitaire of populistische variant die steunt op de idee van volkssoevereiniteit. Het volk is alles. Daaraan wordt een weerzin tegen bemiddelaars uit de partijpolitiek gekoppeld. Men opteert voor directe banden tussen volk en leiders. In de liberale opvatting staat niet het volk maar het individu centraal. Die kan zich best ontplooiën op het forum in debat met diverse politieke opinies. Het maatschappelijk middenveld is belangrijk. Het referendum en het volksinitiatief worden aanzien als een goede aanvulling op de representatieve democratie. Vanuit een elitaire visie op politiek daarentegen wordt kritiek geleverd. De samenleving is te complex. Niet iedereen wenst zich politiek te engageren. Minderheden worden onderdrukt. Belangengroepen oefenen achter de schermen macht uit. Bij referenda zijn de vraagstellingen voorgekauwd en er is kans op misbruik door machthebbers.

De directe democratie kan tenslotte terugvallen op een gans gamma aan technieken. Er zijn de diverse vormen van referenda, hetzij geïnitieerd door de wetgevende- of uitvoerende macht, hetzij door het volk. Referenda kunnen bindend zijn (bvb. voor grondwetswijzigingen) dan wel consultatief (de mening wordt gevraagd over een bepaald voorstel of over een nog te agenderen voorstel). Ook de mate van steun voor een voorstel probeert men te achterhalen. Een speciale vorm van referendum is het volksinitiatief. Delen van de bevolking, al dan niet gesteund door belangengroepen, organiseren een referendum om een veto uit te spreken, dan wel amendementen voor te stellen, dan wel de

agenda te bepalen voor behandeling in parlement of gemeenteraad. Naast het referendum is er wat men noemt de recall-procedure. Dit zijn algemeen gesproken regels om tussentijds bestuurders door burgers uit hun ambt te laten zetten. Op de rechtstreekse verkiezingen van bestuurders komen we verder terug.

Deliberatieve democratie.

In deliberatieve democratieopvattingen wordt de nadruk gelegd op throughput-legitimiteit, op de wijze waarop beleidsbeslissingen genomen worden. M.a.w. hier staat de kwaliteit van de besluitvormingsprocessen centraal. Deliberatie is een vorm van communicatie waarin de partijen niet alleen hun voorkeuren kenbaar maken, maar deze ook via argumenten toetsen, afwegen en zonodig bijstellen. In dat opzicht verschilt deliberatie van debat waar het eigen gelijk primeert. Akkerman haalt 3 argumenten aan waarop deliberatieve democraten hun voorkeur baseren. Ten eerste is deliberatie belangrijker dan stemmen. Men kan het best regeren door discussie en uitwisseling van argumenten in plaats van zich te verlaten op een optelsom van voorkeuren. Het publieke belang is meer dan de optelsom van voorkeuren van een meerderheid. Standpunten van minderheden moeten ook structureel gehonoreerd worden. Deze visie staat dus lijnrecht tegenover populistische en liberaal-ecomische modellen van politiek. Ten tweede is discussie essentieel om een optimale afstemming van belangen te kunnen bereiken. Deliberatie schept mogelijkheden om op vreedzame wijze met conflicten om te gaan. De democratische houding veronderstelt een coöperatieve houding, een zekere mate van wederkerigheid en het au sérieux nemen van de argumenten van de tegenstander. Ten derde is deliberatieve besluitvorming bij uitstek geschikt om de besluitvorming van een rijk scala aan inhoudsvolle kennis te voorzien. Via kleinschalige netwerking is het de kraamkamer voor uitwisseling en nieuwe vormen van kennis.

Net zoals directe worden deliberatieve democraten op hun uitgangspunten bevraagd. Met name op de punten consensusvorming en de voorrang van argumenteren op stemmen. Consensusvorm-

ing door redelijke argumenten in kleinschalige settings betekent niet dat deliberatieve democraten een globale maatschappelijke consensus voor ogen hebben noch dat ze er vanuit gaan dat alle tegenstellingen overbrugbaar zijn. Het gaat meer om een democratisch ethos om morele conflicten te overbruggen en te komen tot een werkbare consensus. Nog genuanceerder kijkt men aan tegen de zaak van argumenteren of stemmen. In grootschalige situaties verdient stemmen de voorkeur omdat er het gelijkheidsprincipe in gewaarborgd wordt. Maar deliberatie moet stemmen vooraf gaan. Procedurele gelijkheid bij stemmen voorkomt nieuwe vormen van uitsluiting bij deliberatie waarbij diegenen die het het best kunnen zeggen, ook het overwicht in de discussie bekomen (democratie van de grote bekken). Deliberatie is dan eerder een aanvulling op het stemmen. Deliberatie kan plaatsvinden, hetzij op kleinschalige fora in face-to-face relaties ter voorbereiding van parlement of gemeenteraad, hetzij grootschalig via de media en het middenveld.

Foto: Michel Demol

Associatieve democratie.

Met de deliberatieve democratie delen de associatieve democraten hun maatschappelijke oriëntaties, nl. een democratiseringsoffensief maar dan via een „verplaatsing van de politiek”. In hun ogen is de politiek niet teveel, maar te weinig verplaatst. In dezelfde zin als Tromp moet met de politiek ook de democratie mee verplaatst worden.

Wat we onder associatieve democratie kunnen verstaan, staat beschreven in de bijdrage van E. Engelen, *Associatief-democratische dromen over verplaatste politiek*.⁽¹⁰⁾ Associatieve democraten willen een antwoord bieden op de *spanning* tussen toenemende maatschappelijke complexiteit en de beperkingen van een centralistisch bestuursysteem. Dat betekent niet hoofdzakelijk een optie voor meer macht maar medebestuur van associaties als een andere vorm van coördinatie tussen markt en staat.

Drie kernbeginselen liggen aan associatief-democratische benaderingswijze ten grondslag:

- a) voorkeuren, belangen en doelen zijn niet gegeven maar moeten ontdekt en in publieke termen geformuleerd worden. Hier ligt de band met het belang van praktische deliberatie in besluitvormingsprocessen;
- b) besluiten worden best genomen op de plaats waar ze zullen ingevoerd worden en mee door diegenen die er de gevolgen van zullen moeten dragen;
- c) associaties moeten gestoeld zijn op vrijwilligheid. Voor het individu moet het gaan om een gekozen en niet om een lotgemeenschap waarbij hen de rechten worden gewaarborgd uit te treden dan wel toe te treden. Door dit alles worden overheidstaken gedelegeerd naar kleinere semi-publieke verenigingen bij verdere democratisering van deze verenigingen, gecombineerd met een zo ruim mogelijke interpretatie van grondwettelijke rechten (i.c. de vrijheid van verenigen).

Op 4 punten vertoont associatieve democratie een meerwaarde:

- a) participatie is niet alleen moreel wenselijk, maar is ook een kwestie van kwalitatieve besluitvorming;
- b) participatie is niet alleen machtscontrole maar ook inbreng van nuttige informatie en (ervarings-) kennis;
- c) associatieve democratie combineert vertegenwoordigende en directe democratie;
- d) waar politiek belangen afweegt tussen diverse domeinen, creëert participatie dat binnen domeinen.

¹⁰ In Engelen. E. en M. Sie dhiang Ho, *idem*, 307-338.

Zoals gezegd kijken associatief democraten positief aan tegen de „verplaatsing van de politiek”. Er wordt niet gedacht in termen van verminderde dan wel van verschoven participatie. Dit door toenemende complexiteit en een misplaatst streven naar voortgaande en verscherpte bestuurlijke controle vanuit het politieke centrum. Door uitsluitinggedrag gaat de burger op zoek naar andere kanalen. Deze zijn, jammer genoeg, ad hoc en dus is er nood aan een nieuw institutioneel regime dat participatie kansen biedt: associatieve democratie.

Associatief democraten wordt wel eens elitisme en corporatisme verweten. Elk nieuw participatiekanaal schept afstand, creëert participatieverschillen, functioneert volgens het Matheusprincipe. Kortom, ook hier dreigt een „democratie van de grote bekken”. Hiertegen zal de associatieve democraat inbrengen dat een veelheid van participatiefora meer mogelijkheden biedt om belangen en wensen kenbaar te maken dan nu het geval is. Verder dient veel aandacht te worden besteed aan de zelforganisatie in het participatieproces (de throughput-fase!) en aan de vertegenwoordiging van niet vertegenwoordigde groepen. Bij corporatisme gaat het om medebestuur van a-priori gegeven belangengroepen. De associatief democratische invalshoek zal het kunstmatige karakter van georganiseerde belangen benadrukken. Belangen kristalliseren zich uit rond bepaalde issues en bij een zekere drempel/volume kunnen ze worden ondersteund. Dergelijke constructies moeten evenwel op geregelde tijdstippen op hun representativiteit worden gescreend.

Verdieping van de democratie.

In welke mate nu kunnen de geschetste democratieopvattingen oplossingsrichtingen aanwijzen voor de problemen in het functioneren van de representatieve democratie. Want de opmerking van Tromp dat vanaf het ogenblik dat gemeenschappen een bepaalde schaal overstijgen, directe, deliberatieve en associatieve opvattingen geen alternatief maar eerder zinvolle aanvullingen vormen op de representatieve democratie, wordt door de andere auteurs beaamd. ⁽¹¹⁾ Zo wil Krouwel onderzoeken hoe

enkele instrumenten uit de stal van de directe democratie een verdieping van de Nederlandse democratie kunnen betekenen. Het heeft geen zin om parallelle besluitvormingscircuits te maken als die het bestaande systeem tot niets verplichten. Ervaringen op lokaal vlak hebben alleen maar tot desillusies geleid. Voorstellen moeten goed ingebed zijn en aansluiten bij de dominante politieke cultuur. Voor Akkerman moet deliberatie voorafgaan aan stemmen maar kan daarvoor niet in de plaats treden. Interactief beleid is een aanvulling op de representatieve democratie. En deliberatieve democratie is een noodzakelijke aanvulling en geen vervanging van het kiesrecht. Engelen tenslotte spreekt over de associatieve democratie als een complementaire benadering i.p.v. een vervangende.

Laten we vooreerst eens stilstaan bij wat de representatieve of indirecte democratie aan eigen middelen in de medicijnkast heeft staan. Conform zijn probleemanalyse stelt Tromp dat wijzigingen in het politieke stelsel weinig soulaas kunnen bieden voor een aantal algemeen maatschappelijke processen die dat stelsel onder druk zetten. Tenzij bvb. het Nederlandse open stelsel met zijn lage kiesdrempel meer gesloten mocht geweest zijn, zou maatschappelijk onbehagen à la P. Fortuyn wellicht niet zijn doorgebroken. Belangrijk is het om de vitaliteit van politieke partijen te waarborgen. Dit is het voornaamste middel om de relatie tussen burger en bestuurder (in de zin van invloed uitoefenen – cfr. de diagnose terzake van Krouwel, supra) te verbeteren. Afnemende politieke participatie is evenwel een meer algemeen maatschappelijk probleem en uit zich niet enkel in dalend lidmaatschap aan politieke partijen. Indien voor het probleem van de verplaatsing van de politiek de democratie mee verplaatst dient te worden, dan kan voor Tromp gedacht worden aan toepassen van vormen van directe, deliberatieve en associatieve democratie. Moeilijker ligt het met de opkomst van transnationale regimes vanwege de spanning tussen de nationale staat als politieke gemeenschap en verplichtingen van bvb. de Europese unie als een nog in hoofdzaak economische gemeenschap.

¹¹ Zie *idem* resp. op pp. 258, 295 en 312

Inzake de problemen gesteld door de kennismaatschappij en de toenemende complexiteit pleit Tromp ervoor om complexe problemen op een inzichtelijke en overzichtelijke wijze over te brengen. En als het zo is dat de manier waarop momenteel in de media aan politieke verslaggeving wordt gedaan, het spiegelbeeld is van de informatiebehoefte van de burger, dan is er in het onderwijs een belangrijke taak weggelegd rond verhogen van kennis van staatsinstellingen en werking van het politieke stelsel. In de opvatting van Tromp zijn vormen van directe democratie doorgaans trends in plebiscitaire en populistische richting.

Krouwel doet wel voorstellen tot institutionele innovaties in de richting van semi-directe democratie. Zo zijn bepaalde vormen van referenda en volksinitiatieven goed te verbinden met de consensusdemocratie. Ongewenst zijn verplichte referenda of consultatieve en adviserende referenda, geïnitieerd door de uitvoerende macht. Bij desinteresse vanwege de burger wordt hét kenmerk van directe democratie, nl. een grote participatie niet vervuld en het laatste woord ligt toch bij de wetgever. Zijn voorkeur gaat uit naar het volksinitiatief. Hij suggereert een grotere financiering van het middenveld om dat volksinitiatief te ondersteunen en voor te bereiden. Hij ziet twee voordelen: (a) dit staat in feite gelijk aan financiering van oppositie waarbij ondertussen ook het standpunt van minderheden wordt gerespecteerd (2 belangrijke punten in een consensusdemocratie); (b) het vermijdt eveneens een corporatistische instelling van het middenveld doordat die zich daardoor niet naar de cenakels van de macht maar naar de bevolking richten.

Hij bepleit de invoering van een gemengd kiesstelsel (herinner de reserves van Tromp i.v.m. directe verkiezingen): mogelijkheid tot kiezen via een partijlijst (proportionele representatie) gecombineerd met rechtstreekse verkiezing van een kandidaat in een kieskring (meerderheidsstelsel). Voordelen van zo'n gemengd stelsel zijn: er is een sterkere binding tussen kiezer en verkozenen; het systeem sluit aan bij de minder sterke partijbinding van burgers; voor partijen is er de aantrekkelijke

combinatie van populaire direct verkozenen en technocraten, verkozen via lijsten. Nadeel is wel een versterking van de personalisering in de politiek. Verder suggereert hij een versterking van het statuut van partijen, het aanstellen van een leider van de oppositie en een versterking van het parlement. Teruggekoppeld naar zijn probleemstelling verhogen directe verkiezingen de legitimiteit van het politiek gebeuren, verhoogt het volksinitiatief de representativiteit en een formeel leider van de oppositie tenslotte zou het controle- en verantwoordingsmechanisme versterken.

Wat kan de bijdrage zijn van deliberatie voor de vernieuwing en verdieping van de bestaande democratie? Bij de behandeling van deze benadering werd reeds onderscheid gemaakt tussen deliberatie in kleinschalige netwerken dan wel in een grootschalige context. Uiteindelijk gaat het in het laatste geval om de versterking van het publiek debat, maar dan in de richting van meer openheid en competitie. Kartelvorming in de politiek is geen goede zaak voor de democratie omdat ze informatiemonopolies en eenzijdige visies instandhoudt en er toe bijdraagt dat sommige thema's niet meer op de agenda komen of als politiek incorrect denken worden afgedaan. Vanuit dit perspectief zijn vormen van directe democratie in feite onderdelen van een deliberatief proces. Akkerman verwijst in dit verband heel uitdrukkelijk naar het volksinitiatief zoals dat in Oostenrijk in zwang is. Het gaat daarbij niet om referenda, maar om petitie om wetsvoorstellen ter bespreking in het parlement te krijgen. Verder wordt gewezen op mogelijkheden die deliberatieve volks- en burgerjuries kunnen opleveren: politici en deskundigen gaan met actieve burgers van gedachten wisselen rond thema's die bv het voorwerp van een referendum uitmaken. Wanneer dergelijk proces gecoverd wordt door de media, kunnen de uitkomsten van burgerfora richtinggevend zijn voor stemadvies voor een breed publiek.

Overigens hebben de media vanuit deliberatief oogpunt sowieso een belangrijke cultureel educatieve verantwoordelijkheid. Gaat het in grootschalige settings bij deliberatie om een open debatcultuur waarbij stemmen die niet tot de

mainstream behoren kansen krijgen, dan biedt deliberatie op kleinschalig vlak andere voordelen: namelijk dat ervaring en expertise en nieuwe en goede praktijken via dialoog en discussie het beleid kunnen bevruchten. Deliberatie draagt hier vooral bij tot een leerproces (puzzling) (cfr. het hoger aangebrachte derde voordeel van een deliberatieve insteek). Kritisch stelt Akkerman zich evenwel op waar directe en kleinschalige vormen van deliberatie neigen naar zelfbestuur (empowering). In dat geval moet gewaarschuwd worden voor een afwenteling van verantwoordelijkheid vanwege het beleid of van het leggen van een te zware verantwoordelijkheid bij de burger. Of men nu kleinschalige deliberatie (in face-to-face interacties dan wel in netwerken van expert en belangengroepen) opvat als empowerment of als puzzling, het democratisch gehalte blijft zwak. Ten eerste is er de vraag naar representatie en wie wel en wie niet tot de machtscentra kan doordringen. Ten tweede is er dan te weinig aandacht voor problemen van grootschalige democratisch bestuur.

De associatieve democratie tenslotte gaat na, conform het adagio dat een verplaatsing van de democratische besluitvorming iedere vorm van politiek dienst te vergezellen, welke mogelijkheden in 4 verplaatsingsbewegingen geboden worden. Immers, het is niet zo dat de participatie van burgers vermindert, wel dat ze verandert. De vorm waarin ze dan gegoten wordt is echter veel minder geprofileerd en draagt een sterk ad hoc karakter. Vandaar is er „dringend behoefte aan een institutioneel regime dat op een lager niveau en in domeinen extern aan de politiek directe en indirecte participatiemogelijkheden biedt en in voldoende faciliterende en compenserende voorzieningen kan voorzien om de ergste democratische effecten van sociaal-economische ongelijkheden te voorkomen”.

Een eerste verplaatsing is deze van de centrale overheid naar vrijwillige associaties. Het gaat hier om niet minder dan de democratisering van de verzorgingsstaat: verhoging van democratische controle en dienstverlenende organisaties. Op microniveau, door medezeggingsraden voor cliënten waarbij het elitaire karakter van samenstelling van dergelijke raden moet

tegengegaan worden door werving, selectie én scholing. Op niveau van het organisatiebeleid (meso-niveau) door toezichtsraden, beroepsorganisaties en doelstellingen via kaderwetten bepaald. Op macro-niveau zouden de traditionele sturingsmechanismen als politieke partijen en sociale gesprekspartners hun rol moeten vervullen. Hun functioneren is echter problematisch. Pers en rechterlijke macht zijn, doordat ze te zeer gebonden zijn aan een incidentenlogica, minder geschikt als centrale mechanismen. Ter aanvulling van de traditionele terugkoppelingsmechanismen zou er, in een taakverdeling, opnieuw kunnen gedacht worden aan vrijwillige associaties (bvb.: sectorale patiëntenorganisaties).

Valt het niveau van de dienstverlenende organisatie binnen het nationale kader nog enigszins binnen de bestaanshorizon van de modale burger, anders is het gesteld met multinationale ondernemingen, supranationale organisaties en de Europese Unie. Ook hier is sprake van verplaatsing van politiek weg van het centrale, nationale niveau. Hier zal de associatief democraat in functie van een democratisering van die instellingen veel verwachten van een mix van controlemechanismen en een versteviging van een mondiale resp. Europese publieke sfeer die kan zorgen voor tegenmacht om dominante probleemdefinities aan te vechten.

Alain Storme

Met dank aan David Van Vooren, Hilde Bevers en Steven Rommel, leden van de Leesgroep *Opbouwwerk en beleidsbeïnvloeding*.

De regularisatie van mensen zonder papieren.

Vijftien februari 2005: manifestatie *Hoop op papieren* (HOP) in Antwerpen. Mensen komen op straat onder het motto „laat onze vrienden blijven”. Voor een humane amnestie ⁽¹⁾. 25 februari 2005: Nationale betoging voor de regularisatie van mensen zonder papieren in Brussel ⁽²⁾. Negen maart 2005: actie hulpverleners en burgers geven zichzelf symbolisch aan. „Elkander helpen is geen misdrijf”. Vele krantenartikels, opiniestukken, besprekingen in allerlei tijdschriften Franstalig – Nederlandstalig ...

Foto: Andriy Temofeyev

Gespecialiseerde instanties als het Centrum voor gelijke kansen en de strijd tegen racisme, het Vlaamse Minderhedencentrum ⁽³⁾, de politieke partijen hebben allen hun mening rond dit thema. Samenlevingsopbouw Brussel wordt in haar concrete werking met concrete mensen in concrete buurten met deze problematiek geconfronteerd. Hoe komt het dat de procedure van de regularisatie zo omslachtig is en blijft? Wij pleiten voor een algemene regularisatie maar vragen met aandring voor een correcte en vooral tijdige afhandeling van de dossiers.

Het is van alle tijden dat mensen beslissen hun land te verlaten. Zij dromen en streven naar een nieuwe toekomst die veiliger zal zijn, een beter perspectief zal geven, die vooral toelaat opnieuw te beginnen ...

Het is feitelijk niet zo relevant te discussiëren over het verschil tussen asielzoekers, gezinsherenigers, politiek en/of economisch vluchtelingen, vluchtelingen omwille van oorlogsomstandigheden, vrijheidsbeperkingen, ... Belangrijk is wel dat elke samenleving, die haar naam waardig wil zijn, rustig en ernstig nadenkt hoe zij zal omgaan met dit fenomeen, dat er een is van alle tijden. Het komen en gaan van mensen, het inpassen, het regulariseren, het opnieuw vertrekken, ...

Het is duidelijk dat niet elk nieuw begin, elke regularisatie lukt. Ook is het evident dat niet iedereen kan terugkeren en dat vele terugkeerverhalen niet succesvol zijn. (Volgens het Nieuwsblad van 7 maart keerden er 3.755 vreemdelingen in 2004 (cijfers VMC) terug naar hun vaderland ⁽⁴⁾).

Het is broodnodig dat in België alsook in de gewesten en gemeenschappen zinnig over dit universeel fenomeen gepraat, nagedacht en ook gehandeld wordt op een zo humaan mogelijke manier. Feitelijk liggen er twee wegen open om mensen zonder wettig verblijf te kunnen oriënteren nl. terugkeer of regularisatie.

Meer dan noodzakelijk is dat hiervoor sereen gepraat en gehandeld wordt met kennis van zaken en niet in het wilde weg of onder de druk van de camera's, de media, ... waardoor allerlei nutteloze oude en nieuwe discussies geopend en herhaald worden, meestal voor eigen politieke opportuniteit.

Volgens het tijdschrift (MO) ⁽⁵⁾ proberen naar schatting zo'n 500.000 ongeregistreerde migranten een betere toekomst te vinden in de Europese Unie. Om economisch competitief

te blijven met Amerika kan Europa op korte termijn niet zonder nieuwkomers om de gekende demografische redenen van de veroudering alsook om de economische redenen van het tekort aan laaggeschoolde werkkrachten.

Op verschillende plaatsen wordt getracht hier- rond een gedocumenteerde visie te ontwikkelen. Op 5 oktober was ik aanwezig op een studie- avond georganiseerd door Vlaamse Volksvertegen- woordiger Sven Gatz die een voorstel tot een actief Vlaams migratiebeleid stoffeerde vanuit zijn contacten met Québec ⁽⁶⁾. Op die avond gaf ook Jozef De Witte, directeur van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racisme bestrijding een opgemerkte spreekbeurt rond het thema: Migratie in België: waar komen we vandaan en waar moeten we naartoe?

Belangrijk is dat Samenlevingsopbouw Brussel uit respect voor de vele illegalen in Brussel hen probeert te begrijpen en te begeleiden tot een menselijk haalbare oplossing waarin de terugkeer zoals het VMC het stelt een mogelijkheid is maar ook dat er wettelijke regelingen getroffen worden voor mensen die niet terug kunnen zoals ze in het ontwerp van modernisering van de vreemdelingenwet van 1980 te vinden zijn ⁽⁷⁾.

Johan Martens.

Voetnoten

- (1) Interview Kardinaal Daneels – Knack 15/02/2006.
- (2) Zie dossier UDEP National (Union de défense des sans papiers) comité25fevrier2006@yahoo.fr
- (3) zie *Divers*, tijdschrift van het Vlaams Minderhedencentrum, februari 2006 (www.VMC.be)
- (4) voorblad Nieuwsblad 7 maart, Gratis vliegtuigticket en premie van 250 euro slaan aan. Steeds meer migranten keren terug naar huis.
- (5) Tijdschrift MO (maart 2006 n° 31 – www.mo.be)
- (6) zie www.gatz.be
- (7) www.wet80.be

Foto: Andriy Temofyeyev

Foto: Andriy Temofyeyev

Oompje groot, boompje dood.

Deze foto uit onze oude doos toont een „feeëriek” hoekje van de overwelfde Zennebedding in de Noordwijk, ongeveer op de hoogte van de huidige politieschool en het luxe hotel Husa President. Het oog wordt getrokken naar een vrachtwagen die over de kasseien van de Helihavenlaan dokkert. Het model laat toe deze foto ergens in de jaren zestig te dateren. Het geheel is vooral illustratief voor de onvoorstelbare verloedering van de toenmalige industriële as langs de Antwerpse Steenweg. Men mag niet vergeten dat deze site deel uitmaakte van een volkswijk die even later, tot meerdere eer en glorie van het Manhattanplan, mee tegen de vlakte zou gaan. Slechts enkele zaken op deze foto herinneren nog aan de tijd van toen: de wazige industriegebouwen op de achtergrond en de Canadese populier rechts op het voorplan.

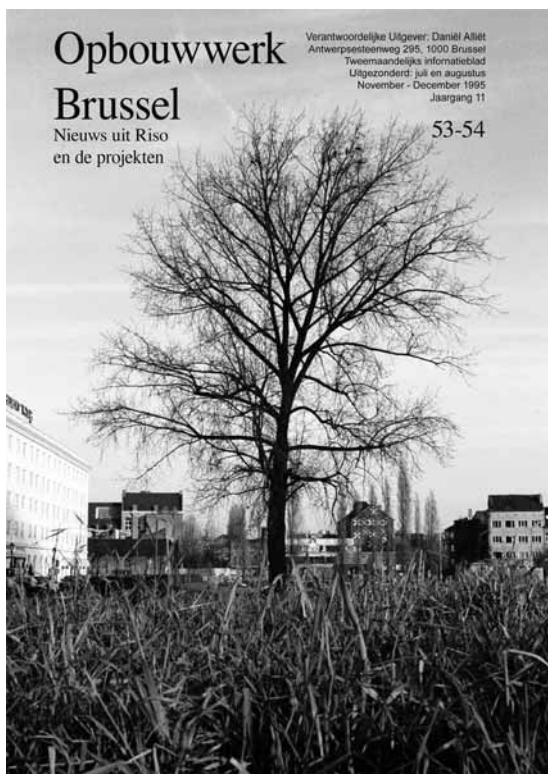
Om deze populier is het ons hier te doen. Probeert hij zich op de foto nog te ontdoen van de fabrieksmuur, dan staat hij ondertussen bijna 40 jaar vrank en vrij, aanvankelijk op een kaalgeslagen vlakte, sedert enige jaren aan de rand van het Gaucheretpark. In de zomer wedijvert zijn trotse kruin met de Belgacom ballon waarmee hij sedert een tweetal jaren een eigenzinnig paar vormt. Deze boom heeft reeds vroeg onze aandacht getrokken. In december 1995 haalde hij zelfs de cover van dit tijdschrift. Zoals de derde foto aangeeft, is hij er de afgelopen 10 jaar alleen maar struiser op geworden. Over zijn status valt niet te twisten. Samen met een naaldboom op een binnenplaats in het Sint Joostse deel van de Noordwijk, is hij de enige overlevende van de beruchte kaalslag nu bijna 40 jaar geleden.

Foto: Archief Brusselse Buurtwerken

Ook voor hem heeft de doodsklok geluid. Zijn misdaad? Daar te staan waar binnenkort de slibwand voor een zoveelste kantoorgebouw wordt aangebracht. Dit gebouw zal een economisch veel „nuttiger” functie vervullen en uit stedenbouwkundig „oogpunt” zal het ook oneindig veel belangrijker zijn: het zal namelijk het perspectief langs en rond de Koning Albert II laan voltooien!! De veroordeelde heeft zichzelf niet verdedigd. En niemand heeft zich burgerlijke partij gesteld om „het neerhalen van de Canadese populier” te voorkomen.

Weg dus boom. Na al die jaren. Nostalgie? Het zij dan maar. (ast)

Foto's: Michel Demol

Inhoud & Colofon

Editoriaal	p. 3
Wat zullen we drinken... 2 jaar lang... ? Naar een wijkontwikkelingsplan voor de Brabantwijk.	p. 5
Ervaringsdeskundigen in Armoede en sociale uitsluiting. Situering en praktijk in de Brabantwijk.	p. 13
De woonbarometers – een stand van zaken	p. 21
Crisis en verdieping van de representatiedemocratie. Deel 1: diagnose vanuit opvattingen over democratie.	p. 23
De regularisatie van mensen zonder papieren.	p. 34
Oompje groot, boompje dood.	p. 36

Opbouwwerk Brussel wordt uitgegeven
door Samenlevingsopbouw Brussel,
Antwerpsesteenweg 295, 1000 Brussel,
T 02 203 34 24, F 02 203 50 64
E info.brussel@samenvlevingsopbouw.be,
W www.samenvlevingsopbouw.be

© ® 2006 Samenlevingsopbouw Brussel - Nr 86 Jaargang 22

Artikels:

Caro Bridts
Johan Martens
Alain Storme
Katleen Vanlerberghe
Bruno Van Loo
Werner Van Mieghem
Martine Weemaels

Tekstverwerking:

Kristel Van der Borcht

Eindredactie:

Alain Storme

Vormgeving & lay-out:

Michel Demol

Foto's kافت:

Michel Demol

Drukkerij:

ACCO

VLAAMSE
GEMEENS
CHAPSCO
MMISSIE

met de steun van het
Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Met steun van de
Vlaamse overheid

Samenlevings

Bruss

